

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΠΑΡΑ ΤΩ ΓΑΛΛΩ ΠΕΡΙΗΓΗΤΗ Ρ. ΑΥΓ. DE GUYS

ΥΠΟ
ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Οί ξένοι περιηγηταί, οἵτινες κατὰ τὴν περίοδον ἰδίᾳ τῆς τουρκοκρατίας περιῆλθον ἕνεκα διαφόρων λόγων τοὺς ἑλληνικοὺς τόπους, κατέλιπον πολλάκις σχετικὰ περὶ τῶν περιηγήσεών των συγγράμματα, ἐν οἷς περιέλαβον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ στοιχεῖα ἐκ τοῦ λαϊκοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Αἱ παρεχόμεναι ὑπ' αὐτῶν εἰδήσεις εἶναι οὐχὶ σπανίως διαφερόντως ἀξιόλογοι, ὡς πληροφοροῦσαι ἡμᾶς περὶ μορφῶν τοῦ βίου, αἵτινες ὑπέστησαν ἔκτοτε μεταβολὰς ἢ καὶ ἐξέλιπον λόγῳ τῶν ἐπελθουσῶν κοινωνικῶν μεταβολῶν καὶ τῆς ἐπ' αὐτὰς ἐπιδράσεως νεωτέρων ἀστικῶν ἰδίᾳ πολιτιστικῶν στοιχείων.

Μεταξὺ τῶν περιηγητῶν τούτων σπουδαίαν ἀναντιρρήτως θέσιν καταλαμβάνει ὁ Γάλλος Pierre Augustin de Guys (1721 - 1799), ἔμπορος καὶ λόγιος ἀνὴρ,¹ ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ πρῶτον τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος διὰ καθαρῶς ἔμπορικοὺς σκοποὺς.

Γνώστης τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης ὁ Guys ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ εἰς στενὴν ἐπαφὴν μετὰ τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων καὶ νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ ἔθνος, περὶ οὗ εἶχε πληροφορηθῆ ἐκ τῶν μελετῶν του. Ἡ μεγάλη ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου καὶ τῆς καταπτώσεως καὶ τοῦ μαρασμοῦ τοῦ

¹ Ἰδὲ περὶ τούτου γενικῶς :

α) Ἀλ. Καράλη, Περιηγηταί, Ἑβδομάς, ἔτ. Γ', τόμ. Γ' (1886), σ. 431.

β) Κ. Φωστηροπούλου, Πέτρος Αὐγουστίνος Γκὺς, Εἰρηναίου Κ. Ἀσωπίου, Ἡμερολόγιον τῶν κυριῶν (1889), σ. 212 - 215.

γ) Σπ. Δὲ Βιάζη, Πέτρος Αὐγουστίνος Γκὺς, Παναθήναια, τόμ. 15 (1907-08), σ. 289-292.

δ) Ἡ Χίος παρὰ τοῖς γεωγράφους καὶ περιηγηταῖς. Ἐκδιδόντων Φιλίππου Π. Ἀργέντη καὶ Στίλπωνος Κυριακίδου, τόμ. 2, ἐν Ἀθήναις 1946, σ. 730.

ε) Ἐλένης Δ. Βουραζέλη, Ὁ βίος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 210 - 212.

ς) *Grande Encyclopédie*, ἐν λ.

ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐκ τῆς δυσβαστάκτου τουρκικῆς δουλείας ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Ἄλλοι προηγηθέντες αὐτοῦ ἔσπευσαν ἀκριτῶς νὰ ἀποφανθοῦν, ὅτι ἐν τῇ συγχρόνῳ Ἑλλάδι μόνον τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας εἶχεν ἀπομείνει καὶ οὐδὲν ἕτερον πέρα τούτου. Ὁ Guys ἀντιθέτως περιῆλθε κατ' ἐπανάληψιν τὴν ἑλληνικὴν γῆν ἀναζητῶν τὰς ἐν αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἢ τοῦ Πausανίου μνημονομένουσας τοπωνυμίας καὶ μελετῶν τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὴν ἐν γένει ζωὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς πάσας αὐτῆς τὰς ἐκφάνσεις. Ἐκάστοτε συνελήθου διὰ νέων ἐνδιαφερόντων στοιχείων τὸ συγκεντρούμενον ὕλικόν του ἢ ἐπινώρθου τυχὸν ἐσφαλμένους προγενεστέρως παρατηρήσεις ἢ ἀντιλήψεις αὐτοῦ. Ἐν τέλει ἀπεβίωσε καὶ ἐτάφη ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1799, ἀνακηρυχθεὶς διὰ τὰς πρὸς τὴν Ἑλλάδα παρασχεθείσας ὑληρεσίας του εἰς Ἀθηναῖον πολίτην.

Πᾶν ὅ,τι ἐκ τῶν ἀνά τὴν Ἑλλάδα περιοδειῶν του ἀπεκόμισεν ὁ Guys κατέχωρσεν εἰς τὸ ἔργον του: *Voyage littéraire de la Grèce, ou lettres sur les Grecs, anciens et modernes, avec un parallèle de leurs moeurs*,¹ ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις εἰς τρίτην ἔκδοσιν ἐν ἔτει 1783 διωρθωμένη καὶ ἐπὶ τὰ βελτίω ἐπιυξημένη.²

Ὡς καὶ ἐκ τοῦ τίτλου τοῦ ἔργου τούτου φαίνεται, ὁ συγγραφεὺς ἐπρόσεξε τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἐν συγκρίσει πάντοτε πρὸς ἀνάλογα τῶν ἀρχαίων. Τὰς σχετικὰς πληροφορίας καὶ συμπεράσματά του περιέλαβεν εἰς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας ἀπηύθυνε κατ' ἀρχὴν εἰς εὐπαιδευτα πρόσωπα, εἶτα δὲ τὰς ἐξέδωκεν. Ἐκ τῆς συγκρίσεως, ἣν ἐπεχείρησεν, ἀπεκρυστάλλωσε τὴν γνώμην ὅτι οἱ νεώτεροι Ἕλληνες εἶναι ἀκραιφνεῖς ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων.³ Ὁ ἴδιος ἐνεθουσιάσθη σφοδρῶς ἐκ τῶν συμπερασμάτων τῶν μελετῶν του μεταβληθεὶς εἰς θερμότατον φιλέλληνα⁴ καὶ συντελέσας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φιλελληνισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ.

Ἡ ἀρχαιομάθειά του ὑπῆρξεν οὐσιαστικώτατον κίνητρον τῆς προσπαθείας του νὰ μελετήσῃ τὰ ἔθιμα τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων καὶ νὰ περιγράψῃ καὶ συγ-

¹ Τὸ ἔργον ἐξεδόθη εἰς 4 τόμους, ἐξ ὧν ὁμοῦς μόνον οἱ δύο πρῶτοι ἀφοροῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐν τοῖς ἑτέροις δύο περιλαμβάνονται εἰδήσεις περὶ τῶν Τούρκων, Ἑβραίων, Ἀρμενίων, ἐντυπώσεις ἐκ ταξιδίων του ἀνά τὴν Ἰταλίαν καὶ ἄλλας χώρας, μεταφράσεις κ.ἄ.

² Ἡ πρώτη ἔκδοσις ἐγένετο ἐν ἔτει 1771 καὶ ἡ δευτέρα τῷ 1776. Αἱ ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτη παραπομπαὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν τρίτην ἔκδοσιν.

³ J'ai trouvé les Grecs tels que nous les peignent leurs Historiens, et Thucydide (1,20). On observe parmi eux (τῶν Ἑλλήνων) le caractère particulier et distinctif des divers peuples de l'ancienne Grèce (1,26). Il faut vivre avec ce Peuple, qui a conservé la simplicité des moeurs et des anciens usages (1,38-39) κ.ἄ.

⁴ Vous me trouverez, peut-être, un peu Grec (1,98).

κρίνη αὐτὰ πρὸς τὰ ἀντίστοιχα ἀρχαῖα. Τοῦτο ὅμως ἐξ ἄλλου συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν λεπτομερεστέραν περιγραφὴν καὶ τὴν βαθυτέραν κατανόησιν αὐτῶν. Οὕτως αἱ μὲν περὶ τῶν νεωτέρων εἰδήσεις του παρουσιάζονται κατὰ κανόνα ἀτελεῖς, ἐν ᾧ αἱ κρίσεις καὶ τὰ συμπεράσματά του, ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἀποτελοῦν σήμερον ἀπηρχαιωμένας θεωρίας ἄνευ ἀξίας, δι' ἃς μάλιστα, ὡς φαίνεται, ἐπεκρίθη δριμύως ἤδη ὑπὸ συγχρόνου συμπατριώτου του, τοῦ Ἑλληνιστοῦ Larcher.¹

Κύριος ἀντικειμενικός του σκοπὸς ὑπῆρξεν ἡ σύγκρισις τοῦ ἀρχαίου πρὸς τὸν νεώτερον βίον καὶ τοῦτο αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπαναλάβῃ κατὰ κόρον σχεδὸν στερεοτύπως πολλαχοῦ τῶν ἐπιστολῶν του. Ὡς πρὸς τὴν μέθοδόν του, ὅτε μὲν δομᾶται ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου βίου, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν νεώτερον, ὅτε δ' ἀντιστρόφως. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἐλλείπει παρ' αὐτῷ ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τοῦ τόπου, ἔνθα ἀπαντοῦν τὰ ὑπ' αὐτοῦ περιγραφόμενα ἔθιμα. Ἐντὶ τούτου ἀρκεῖται συνήθως νὰ ἀναφέρῃ ὅτι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖον τῆς ἀρχαιότητος σφύζεται καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἑλλησι (chez les Grecs modernes) κ.ἄ.δ. Ἐνίοτε παραθέτει δημῶδεις ὄρους, λαϊκὰς παροιμίας, ἀρὰς κ.ἄ. διὰ χαρακτήρων τοῦ γαλλικοῦ ἄλφαβήτου· συνηθέστερον παρέχει λαογραφικὴν ὕλην, οἷον ἔσματα, δίστιχα, παροιμίας, διὰ χαρακτήρων τοῦ ἑλληνικοῦ ἄλφαβήτου μετὰ πολλῶν ὅμως σφαλμάτων, γραμματικῶν, τονικῶν κ.ἄ., ὀφειλομένων κατὰ κύριον λόγον εἰς ἀδυναμίαν τῶν τότε τυπογράφων εἰς τὴν τύπωσιν ἑλληνικῶν κειμένων, ἢ παρεφθαρμένας λέξεις, τὰς ὁποίας ἀκούσας ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποδώσῃ ὀρθῶς. Παρὰ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα, ἅτινα φυσικὸν εἶναι νὰ παρουσιάζῃ ἔργον, ὡς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, γραφὴν ὑπὸ ξένου περιηγητοῦ εἰς ἡν ἐποχὴν ἐγράφη, τὸ βιβλίον τοῦς Guys ἀποτελεῖ σπουδαίαν πηγὴν εἰδήσεων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς του, εἰς ἡν δυνάμεθα κατὰ κανόνα νὰ ἀποβλέπωμεν μετ' ἐμπιστοσύνης.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι πολλοὶ τῶν ξένων περιηγητῶν περιγράφουν ἐνίοτε γεγονότα καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, περὶ ὧν οὐδέποτε αὐτοὶ ἔλαβον γνῶσιν. Ἔτι περαιτέρω οὐχὶ σπανίως καταχωρίζουν εἰς τὰ ἔργα των γεγονότα ἀποτελοῦντα γεννήματα τοῦ εὐφραντάστου νοῦ των πρὸς δημιουργίαν ἐντυπώσεων ἢ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς διαδόσεως τῶν βιβλίων αὐτῶν καὶ προσπόρισιν ἐκ ταύτης ὕλικου κέρδους.² Τὸ ἔργον τοῦ Guys δὲν ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην. Διότι ὅσα ἀναφέρει περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων τὰ παραλαμβάνει ἐκ πρώτης χειρὸς ἢ ζητεῖ περὶ τούτων πληροφορίας, φροντίζων νὰ ἐλέγχῃ ἐνίοτε μετὰ σχολαστι-

¹ *Grande Encyclopédie*, ἐνθ' ἄνωτ.

² Ἴδὲ καὶ *Ἑλένην Βουραζέλη*, ἐνθ' ἄνωτ, σ. 125 - 134.

κότητος καὶ αἰσθήματος εὐθύνης τὸ ὑλικόν του. Οὕτω λχ. παρέχων πληροφορίαν σχετικὴν πρὸς τὸ κληρονομικὸν δίκαιον τῆς νήσου Λέσβου,¹ ἦν δὲν ἠδυνήθη ὁ ἴδιος νὰ ἐπαληθεύσῃ γράφει: *Comme, dans le cours de mes voyages, je n'ai fait qu'aborder a cette isle, et que je n'y ai pas fait de séjour, je n'ai pu vérifier le fait par moi même. Mais on me l'a bien assuré, et le premier Métélimiote que j'ai questionné sur cela, m'a dit que le fait étoit vrai* (1,448).

Ἐν τῇ προσπαθείᾳ του ἔτι νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα συν-ερίζεται ἡ ἀρχαία δὲν φαίνεται νὰ παρασύρεται συνήθως εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα ἐκ προχείρων καὶ ἀκρίτων συλλογισμῶν. Οὕτω διαρρήδη ἀποφαίνεται περὶ ἀρχαίας παιδιᾶς, τοῦ κοττάβου: *Le Père Brumoy, dans son excellent ouvrage sur le théâtre des Grecs, a décrit le Cottabus, ancien jeu que je n'ai pas retrouvé chez les Grecs modernes que j'ai vus* (1,218). Ὁ ἴδιος βεβαίωτο εἰσαγωγικῶς ὅτι κατέγραψεν, ὅτι μόνον ἔμαθε καὶ ἤκουσε.²

Εἰς τὴν ἐργασίαν του ταύτην ὁ Guys ἐπεκουρήθη καὶ ὑπὸ ἄλλων λογίων, οἵτινες, γνωρίζοντες τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ἠδύναντο νὰ τὸν βοηθήσουν. Ἰδιαιτέρως ἐξαιρεται ὑπ' αὐτοῦ ἡ συμβολὴ τῆς Ἑλληνίδος Chénier³ (1, VI), ἥτις ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν δύο ἐπιστολάς, ὧν ἡ ἐτέρα ἀναφερομένη εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς χορούς εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία.⁴ Ἐξ ὧσων ἄλλων ἐπιστολῶν ἔλαβε τὰς ὁποσδήποτε διαφερούσας ἐδημοσίευσεν ἐπιθεωρήσας, προσαρμόσας πρὸς τὰς ἄλλας καὶ ἐπανορθώσας πρότερον αὐτάς. Ὁ Guys παραθέτει ἔτι πολλαχοῦ καὶ εἰκόνας ἐκτὸς κειμένου διασαφητικὰς τῶν παρεχομένων εἰδήσεων.

Γενικῶς ἡ ὕλη, τὴν ὁποίαν παραθέτει ὁ Guys, δὲν εἶναι πάντοτε καθαρῶς λαϊκὴ. Διαμείνας ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλας πόλεις ἀναμειγνύει τὸ ἀστικὸν λαϊκὸν μετὰ τοῦ δημώδους, εἰ καὶ πολλάκις τὰ ὄρια αὐτῶν εἶναι δυσδιάκριτα. Τοῦ γεγονότος τούτου αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς νὰ κάμῃ μνεῖαν. Οὕτως ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ τῶν τροφῶν ἀναγράφει περὶ τινων, ὅτι ὑπάρχουν *dans toutes les bonnes maisons des Grecs* (1,45), ἤτοι «εἰς ὅλα τὰ καλὰ σπίτια», ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον.

Ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Guys παρελάβομεν τὰς ὁποσδήποτε διαφερούσας τὸν λαϊ-

¹ Ἴδὲ κατωτέρω.

² *J'ai vu et comparé, je n'ai pas voulu voir par mes yeux seuls, j'ai consulté, et j'ai écrit, ce que j'ai appris et entendu ; j'ai enfin rassemblé des notes éparées* (1, VI).

³ Ἴδὲ περὶ ταύτης *Ἀθ. Γ. Δουροῦτη*, Ἡ Ἑλληνὶς μήτηρ τῶν ποιητῶν ἀδελφῶν Chénier, *Εὐρηγναίου Κ. Ἀσωπίου*, Ἡμερολόγιον τῶν Κυριῶν (1888), σ. 216-220. Πρβλ. καὶ εἰς Κυπρ. Χρον., ἔτ. Γ', (1925), σ. 235-238.

⁴ Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν τρίτην ἔκδοσιν τοῦ ἔργου.

κὸν βίον τῆς τότε ἐποχῆς εἰδήσεις, τὰς ὁποίας καὶ παραθέτομεν κατωτέρω μετὰ τῶν ἀπαραιτήτων σχολίων.¹

I. ΥΛΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

A'. ΟΙΚΙΑ

Les maisons Grecques sont divisées en deux parties par une grande salle qui occupe le centre et toute la largeur. C'est dans cette salle qu'on donne les fêtes, et que se font toutes les cérémonies qui exigent un grand espace. Tel est le divan des Turcs, la galerie des Italiens, le salon de compagnie des François, etc. D'un côté sont les appartemens des hommes, leurs chambres à coucher et les salles à manger : l'autre est destiné aux appartemens des femmes et forme le *Ginaecéon*. On trouve au rez-de-chaussée les cuisines, les remises, les écuries etc. Les domestiques de notre sexe sont logés dans des entresols (1, 29).

Ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ τύπου διωρόφου οἰκίας, τῆς ὁποίας τὸ ἰσόγειον καταλαμβάνουν τὰ μαγειρεῖα, αἱ ἀποθῆκαι καὶ οἱ στάβλοι τῶν ζώων, τὸ δ' ἀνώγειον ἢ κεντρικὴ αἴθουσα ὑποδοχῆς τῶν ξένων, ἣτις χρησιμεύει καὶ διὰ τὰς ἐορτὰς τῆς οἰκογενείας, μὲ ἐκατέρωθεν αὐτῆς δωμάτια προωρισμένα διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ γυναῖκας². Ὁ ἀναφερόμενος οὗτος τύπος οἰκίας ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω διάταξιν τῶν χώρων φαίνεται ἀστικῶς χαρακτῆρος, ἀνήκει δὲ πιθανῶς εἰς τινὰ πόλιν τῆς Βορείου Ἑλλάδος ἢ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐντὶ τῆς ἐστίας διὰ τὴν θέρμανσιν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας κατὰ τὸν χειμῶνα, ἣτις κατὰ τὸν συγγραφέα ἐλλείπει ἐκ τῶν αἰθουσῶν τῶν ἐλληνικῶν οἰκιῶν, ἀναφέρεται ἡ χρῆσις τοῦ *ταντουριού*,³ ὅπερ περιγράφεται ὡς τράπεζα ὑπὸ τάπητος γύρωθεν κεκαλυμμένη, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐτοποθετεῖτο πύραυλος μετ' ἀνημμένων ἀνθράκων. Πέριξ ἐκάθητο ἰδίᾳ αἱ γυναῖκες, αἵτινες, ἔχουσαι ὑπ' αὐτὴν τοὺς πόδας καὶ οὕτω θερμαινόμεναι, ἤσυχολοῦντο περὶ τὴν ἐκτέλεσιν οἰκιακῶν ἔργων, οἷον κεντήματος, ὑποδεχόμεναι ἐκεῖ καὶ τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτάς.

Pour garantir le visage de l'incommodité et de l'ardeur du brasier, souvent dangereux, on a imaginé le *Tendour* : c'est une table quarrée sous

¹ Αἱ περὶ χορῶν καὶ μουσικῆς εἰδήσεις, μὴ ἐξεταζόμεναι ἐνταῦθα, θὰ ἀποτελέσουν προσεχῶς ἀντικείμενον ἰδίᾳ μελέτης.

² Περὶ τῶν διωρόφων οἰκιῶν γενικῶς ἰδὲ Γ. 'Α. *Μέγα*, 'Ἡ ἐλληνικὴ οἰκία, Ἀθήναι 1949, σ. 19 κ.έξ.

³ Ἡ λ. ἐκ τοῦ τουρκ. *tandır*.

laquelle le feu est placé. Cette table est couverte d'un tapis qui de tout côté tombe jusqu'à terre, et d'un autre en soie plus ou moins riche qui pare le Tendour, autour duquel on s'assied sur le sofa ou sur des carreaux. On peut mettre à la fois les pieds et les mains sous la couverture qui, enveloppant le brasier de toute part, entretient une chaleur douce et durable. Le Tendour est principalement à l'usage des femmes, qui pendant l'hiver y passent presque toute la journée à broder ou à recevoir les visites de leurs amies (1,35).

Ὁ τρόπος οὗτος θερμάνσεως ἦτο παλαιότερον ἐν χρήσει ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ. Κατὰ τοὺς νεωτέρους ὅμως χρόνους ἐγκατελείφθη ὡς ἀνθυγιεινός, ἀντικατασταθέντος τοῦ ταντουριοῦ δι' ἀπλοῦ πυραύνου, τοποθετουμένου εἰς τὸ μέσον τῆς αἰθούσης. Ἐπειτα γίνεται λόγος διὰ βραχέων περὶ τῶν ἐπίπλων τοῦ οἴκου, περὶ κλινῶν προωρισμένων διὰ τὴν κατάκλισιν ἐνὸς ἢ πλείονων ἀτόμων, περὶ τῶν κλινოსκεπασμάτων, σινδόνων καὶ περὶ πολυτελοῦς τιнос σοφᾶ (1,32 - 33).

Β'. ΑΜΦΙΕΣΙΣ, ΥΠΟΔΕΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΛΩΠΙΣΜΟΣ

1. **Ἐνδύμα.** Αἱ γυναῖκες τῆς ἐποχῆς τοῦ Guys, ἰδίᾳ αἱ νεάνιδες, ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν κομψότητα αὐτῶν, ἔφερον ἐνίοτε ἐφαρμοστὰ ἐνδύματα, τὰ ὅποια ὅμως, ὡς καὶ νῦν, ἐδυσχέρανον τὴν κίνησιν αὐτῶν (1,67). Εἰδικώτερον τὰ γυναικεῖα ἐνδύματα καὶ ἡ ὕλη ἐξ ἧς κατασκευάζοντο ταῦτα περιγράφονται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὡς ἑξῆς (ιδὲ καὶ πίν. I):

La chemise est de gaze de soie blanche, et descend jusqu'aux talons; elle est relevée par la ceinture; les manches en font très - larges; on met par - dessous un double caleçon; celui qui paroît est d'une étoffe de soie, et l'autre d'une toile légère. Sur la chemise se met l'anteri qui ferre étroitement la taille et soutient le sein, au lieu de l'ancienne mitra, où écharpe, qui le soutenait autrefois. Sur l'anteri vient le caftan, qui descend jusqu'aux pieds, et sur le caftan la pelisse, qui d'ordinaire est l'habillement le plus riche (1,66 - 67).

... le capuchon que les Grecs et les Turcs portent également, pour se garantir du froid et de la pluie, ou lorsqu'ils sont en voyage. Ce capuchon est fort grand, et plus ample que celui dont nous nous servons avec nos redingotes (1,426).

¹ Ἑλληνικῆς Σταμούλη Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικῇ Θράκῃ, Ἡ Σηλυβρία μὲ τὰ γύρω χωριά, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1956, σ. 87 - 88.

Ἐκ τῶν ἐνδυμάτων τούτων τὸ *άντερι* (ἐκ τοῦ τουρκ. *intari* καὶ *entari*) εἶναι γνωστὸν ὅτι ἦτο ἀσιατικὸν φόρεμα, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς νυκτικὸς χιτῶν καὶ ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὸν κάνδυν (ἢ κανδύκην) τῶν ἀρχαίων Περσῶν, ὅστις ἐγένετο γνωστὸς ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.¹ Ἐν Ἑλλάδι διαφέρει ἕκασταχοῦ ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, τὴν ὕλην ἐξ ἧς κατασκευάζεται καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν φέρεται. Οὕτω λ.χ. ἐν Ρουμουκίῳ ἀνήκει εἰς τὴν νυμφικὴν ἀποκλειστικῶς ἐνδυμασίαν, φέρεται ἐπὶ τοῦ ὑποκαμίσου καὶ ἀποτελεῖ συνήθως δῶρον τοῦ γαμβροῦ πρὸς τὴν νύμφην.² Ἐν Μακροῦ Γεφύρα Θράκης εἶναι βραχὺς ἐπενδύτης ἐξ ἐρίου, ὅστις ἐρράπτετο ἢ ἐκεντᾶτο.³ Ἐν Ἀλμυρῷ φέρονται ἐπαλλήλως δύο ἄντεριά.⁴ Ἐκ τούτων δλόκληρος ἡ ἐνδυμασία καλεῖται τὸ *άντεριά*.⁴

Τὸ *καφτάνι*, ὅπερ ἦτο καὶ ἀνδρικὸν ἐνδυμα τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ὁμοιάζει καὶ πρὸς ἄλλα ἑλληνικὰ φορέματα, ἐκ τούτου δέ, ἀποτελοῦντος βασικὸν μέρος τοῦ ἐνδύματος ἐν Σουφλίῳ Θράκης, καλεῖται συλλήβδην ἡ ἐνδυμασία τὰ *καφτάνια*.⁵

Περὶ τῆς ζώνης παρατηρεῖ ἀλλαγῆν ὁ Guys (1,106) ὅτι ἀπετέλει βασικὸν μέρος τοῦ ἐνδύματος, φερομένη καὶ ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν καὶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν. Ἡ γυναικεία ζώνη ἦτο πλέον πλουσία εἰς ποικίλματα καὶ ἐπιτετηθευμένη, ἀποτελοῦσα ἐκ τῶν κυριωτέρων στολιδιῶν τοῦ ἐνδύματος (1,107).

Ἡ *κουκούλλα* τέλος (*caruchon*) ἐφέρετο, ὡς ἀναφέρει ὁ Guys, πρὸς προστασίαν ἀπὸ τῆς βροχῆς καὶ τοῦ ψύχους ἰδίᾳ κατὰ τὴν διάρκειαν ταξιδίου.

2. Ὑπόδεσις. Αἱ περὶ ὑποδέσεως πληροφοροίαι ἀφοροῦν μόνον εἰς γυναικεῖα ὑποδήματα, ὧν τὸ κάττυμα ἐκ ξύλου (*sandales ou galoches*), χρησιμοποιούμενα ἐντὸς τῆς οἰκίας ἢ κατὰ τοὺς περιπάτους (1,430).

3. Καλύμματα κεφαλῆς.

La Mitre que les femmes portoient anciennement avoit des bandelettes qui, tombant sur les joues, passoient sous le menton. Les Grecques ont aujourd'hui le même ornement, qui est brodé avec des franges. On l'appelle *Mahoulika*, et c'est ordinairement l'annonce de quelque indisposition, ou du froid.

¹ Ἴδὲ σχετικῶς καὶ *Σωκράτους Β. Κουγέα*, Αἱ ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ Ἀρέθα λαογραφικαὶ εἰδήσεις, Λαογρ., τόμ. 4 (1913-14), σ. 253.

² Ἴδὲ Ἀγγελικῆς Χατζημηχάλη, Ἑλληνικαὶ ἐθνικαὶ ἐνδυμασίαι, ἐκδιδόμεναι ἐπιμελείᾳ Ἀντωνίου Ἐ. Μπενάκη, τόμ. 2, Ἀθήναι 1954, σ. 14 - 15, πίν. 49.

³ Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 18, πίν. 58α.

⁴ Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 9, πίν. 27α.

⁵ Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 18, πίν. 58β.

ΠΙΝΑΞ ΙΙ.

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ.— ΛΑΟΓΡ. ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΤΟΥ Ρ. AUG. DE GUYS

L'écharpe, après avoir fait le tour de la tête, vient quelquefois couvrir et retenir la gorge (1,69).

Ce Voile couvrait, comme aujourd'hui, le tête et une partie du corps; il étoit par conséquent fort long, et c'est sans doute de sa longueur que les Grecs l'ont nommé *Macrama*, du mot Arabe Mahrama qui signifie un mouchoir et un Voile (1,79).

Τὴν μα(γ)ουλίκαν, φερομένην ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον τῆς λέξεως καὶ νῦν πολλαχοῦ, ὡς καὶ τὴν σάρπαν, κατατάσσει ὁ Guys μεταξὺ τῶν ἐνδυμάτων καὶ οὐχὶ τῶν καλυμμάτων τῆς κεφαλῆς. Τὸ μανδήλιον τοῦτο κατεσκευάζετο ἐκ ποικίλων ὑφασμάτων διαφόρων ἐκασταχοῦ ἀποχρώσεων. Ἐν Σουφλίῳ Θράκης π.χ. κατεσκευάζετο ἐξ ἐγγυρόμου βαμβακεροῦ ὑφάσματος, συνεπλήρου δὲ τὸν κεφαλόδεσμον διὰ καταλλήλου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοποθετήσεώς του.¹

Εἶδος σάρπας ἐκτὸς τῶν γυναικῶν ἔφερον καὶ οἱ ἄνδρες. Αὕτη ἐχρησίμευεν ὡς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς πρὸς προφύλαξιν ἐκ τῆς βροχῆς καὶ τοῦ ἀνέμου (1,89). Ἡ γυναικεία ὁμοίως σάρπα, φερομένη ὑπεράνω τοῦ κυρίως καλύμματος πρὸς τὸν αὐτὸν ὡς ἄνω σκοπόν, ἦτο κατὰ πολὺ κομψότερα (1,91).

Ὁ μαχραμὰς (ἰδὲ πίν. II), ἀλλαχοῦ μαρχαμάς, μαχλαμάς κ.ἄ.,² ἀποτελεῖ τὸ κυρίως κάλυμμα τῶν γυναικῶν. Ὁὗτος κατασκευάζεται ἀπὸ μουσελίνας καὶ εἶναι πάντοτε λευκός. Παραλλάσσει ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος ὑφάσματος, μορφῆς καὶ κατασκευῆς, καθιστάμενος ἀπὸ πολυτελεστέρου εἰς εὐτελέστερον ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς τάξεως εἰς ἣν ἀνήκον αἱ φέρουσαι αὐτόν, ἀποτελῶν οὕτω σύμβολον διακρίσεως. Οὕτω τῶν γυναικῶν τοῦ λαοῦ ὁ μαχραμὰς εἶναι ἐντελῶς ἀπλοῦς διαφέρων τοῦ ἐπιχρυσωμένου κατὰ τὰ ἄκρα τῶν γυναικῶν τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων. Ὁ τελευταῖος ἔτι εἶναι βραχύτερος τοῦ πρώτου (1,85 καὶ 78). Ὁ ἑλληνικὸς γενικῶς μαχραμὰς, καλύπτων ὀπισθεν τὸν λαιμὸν καὶ πίπτων ἐπὶ τῶν ὤμων (1,427), διαφέρει τοῦ τουρκικοῦ, διότι δὲν καλύπτει ὀλόκληρον τὸ πρόσωπον, ὡς ἐκεῖνος (1,79).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς περιστάσεις καθ' ἃς συνήθως αἱ Ἑλληνίδες ἔφερον τὸ κάλυμμα τοῦτο, ὁ Guys ἀπορρίπτει τὴν γνώμην τοῦ Montesquieu, ἣν καὶ παραθέτει (1,79 - 80), ὅτι ἐφέρετο ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ἵνα προφυλάσσωνται καὶ ἀποφεύγουν τὰς ὕβρεις τῶν Τούρκων, δσάκις εὐρίσκοντο μακρὰν τῆς οἰκίας των καὶ ἐντὸς

¹ Ἰδὲ Ἑλληνικὴν Χατζημιχάλη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 18, πίν. 58β.

² Ἐκ τῆς τουρκ. λ. mahrama. Παραληφθεὶς ἐκ τῶν Τούρκων ἀπαντᾷ εὐρέως διαδεδομένος ἀνά τοὺς ἑλληνικοὺς τόπους, Θράκην, Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Πελοπόννησον, Κυκλάδας κ.ἄ., χρησιμοποιούμενος συνήθως, κατὰ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ Ν. Ἑλλην. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὡς νυμφικὸς πέπλος. (Ἰδὲ καὶ Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον δημοτικῶν ἔσμάτων, ἐν Ἀθῆναις 1886, σ. 232).

³ Περί τῶν καλυμμάτων παρέχονται εἰδήσεις κυρίως ἐν τόμ. 1, σ. 78 - 92.

τῶν τουρκικῶν συνοικιῶν, ἐπειδὴ οἱ τελευταῖοι, μὴ δυνάμενοι προφανῶς νὰ ἴδουν τὸ κεκαλυμμένον ὑπὸ τοῦ μαχραμᾶ πρόσωπον αὐτῶν, ἐξελάμβανον καὶ τὰς Ἑλληνίδας ὡς Τουρκίσσας. Τὴν συνήθειαν τῆς οὕτω καλύψεως τῆς κεφαλῆς ὑπολαμβάνει ὁ Guys ὡς προερχομένην ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐξόδου λάθρα τῶν ἐντὸς τοῦ οἴκου περιορισμένων ἑλληνίδων γυναικῶν. Ὁ λόγος ὅμως οὗτος δὲν φαίνεται ἰσχυρός. Τοῦναντίον πλέον σύμφωνος πρὸς τὰ πράγματα εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Montesquieu, ὡς δύναται νὰ συναγάγῃ τις καὶ ἐκ τῆς παλαιότερας συνηθείας ἐν Θράκῃ, καθ' ἣν αἱ Ἑλληνίδες ἐξερχόμεναι τῆς οἰκίας ἠναγκάζοντο, ὅπως φέρουν τὸ τουρκικὸν κάλυμμα, τὸν φερετζέν, ἐκ λόγων προφυλάξεως αὐτῶν ἐκ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν¹.

4. **Κόμμωσις καὶ καλλωπισμός.** Αἱ γυναῖκες, πρὸ πάντων αἱ νέαι, κατὰ τὸν Guys, τρέφουν, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, μακρὰν κόμην² (1,63), ἣτις ἐπιτρέπει τὴν δημιουργίαν πολλῶν εἰδῶν κομμώσεων :

Elles ont différentes sortes de coëffures plus ou moins ornées, qu'elles varient de plusieurs manieres. Quelquefois leurs cheveux tombent en tresses sur leurs épaules; souvent ils font roulés autour de leur tête ou rattachés négligemment avec quelques fleurs (1,64).

Περὶ τῆς κομμώσεως τῶν ἀνδρῶν παρατηρεῖ περὶ διατηρουμένης ἀρχαίας συνηθείας ἐν Θράκῃ καὶ Εὐβοίᾳ καθ' ἣν οἱ ἄνδρες: se font raser le devant de la tête, et ne laissent croître que les cheveux de derriere (1,112).

Αἱ γυναῖκες, φροντίζουσαι περὶ τῆς καθαριότητος τοῦ σώματος αὐτῶν, μετέβαινον ὁμαδικῶς καὶ ἐλούοντο εἰς δημοσίους λουτρῶνας (1,228), ὅπου βεβαίως ὑπῆρχον τοιοῦτοι, τοῦλάχιστον ἅπαξ τοῦ μηνός (1,230). Ἐλλεῖπει ὅμως τούτων μετέβαινον εἰς τοὺς ποταμούς. Διὰ τὸ λουτρὸν ἐχρησιμοποιοῦν καὶ θερμὸν ὕδωρ, ὅπερ ἐπὶ τόπου ἐθέρμαινον.

Ἐναντὶ τοῦ σήμερον ἐν χρήσει σάπωνος ἐχρησιμοποιοῦτο, κατὰ τὸν Guys, ἡ κίμωλία γῆ³. Les Grecs et les Turcs emploient aujourd'hui dans les bains une Terre grasse dont les femmes se servent pour se laver la tête et les cheveux (la terre Cimolée, nommée de l'isle Cimolus); ils la tirent des isles

¹ Ἰδὲ Ἑλληνικὴν Σταμούλη Σαραντῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 93 - 94.

² Ἀθῆναι, ὡς γνωστόν, θεωρεῖται κόσμος τῆς γυναικὸς κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ βυζαντινὴν περίοδον (Ἰδὲ Φαίδωνος Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Δ', 1951, σ. 342 κ.ἐξ.).

³ Ἄλλως καλουμένη κιμωλίτης, κιμώλιον καὶ ἐπιστημονικῶς ἔνυδρον πυριτικὸν ἀργίλιον. Ἐχρησιμοποιοῦτο ἐναντὶ σάπωνος ἐν τοῖς λουτροῖς καὶ κουρείοις τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων (Ἀριστοφ. Βάτρ. 710 - 712). Σήμερον τὸ λευκὸν τοῦτο χῶμα τῆς Κιμώλου, κοινῶς πηλὸς καὶ σαπούνόχωμα καλούμενον, εἶναι ἐν χρήσει εἰς πλύσιν καὶ καθαρισμὸν πατωμάτων, μαρμάρων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων.

de l'Archipel, et des bords de la mer Noire. C'est la même terre que les Grecs employoient anciennement pour blanchir le linge, et qui suppléoit au savon, que nous lui avons substitué (1,227-228).

Ὡς καλλυντικὴ ὕλη τοῦ δέρματος, ἵνα τοῦτο καθίσταται πλέον μαλακὸν καὶ ἀπαλόν, ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἢ χίτα γῆ (1,228), γνωστὴ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ὡς οὐσία πρὸς καθαρισμὸν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ φαρμακευτικῇ, διὰ δὲ τὴν βαφὴν τῶν βλεφάρων ἀντιμωνίτης καὶ ἄλλαι οὐσῆαι (1,110).

Αἱ γυναῖκες κατέβαλλον φροντίδας, ὅπως διατηρῶνται λιπόσαρκοι, ὡς καὶ σήμερον ὁ σιρμὸς ἀπαιτεῖ, ὅπερ προσέδιδεν εἰς αὐτὰς κομψότητα καὶ κάλλος. Διὰ τὰ φαίνονται τοιαῦται ἔφερον ἐσωτερικῶς καὶ εἰδικὰ στενὰ φορέματα ἔπειδὴ ὅμως ἐπροξενεῖτο εἰς αὐτὰς κατάθλιψις ἐκ τῆς περισφίγγεως, ὑπεβάλλοντο, ὡς καὶ νῦν, εἰς δίαιταν τρώγουσαι ὀλιγώτερον τοῦ κανονικοῦ (1,67).¹

Γ'. ΤΡΟΦΑΙ - ΓΕΥΜΑΤΑ

Les Grecs... aiment aussi beaucoup les olives. Ils appellent... *Colymbadès*, ces olives préparées par exciter l'appétit (1,122).

L'ancien usage de manger le bled grillé ou rôti... subsiste encore. Dans la Grece, le gros bled de Turquie, et les pois chiches qu'on fait cuire, sont des mets très-communs (1,122-123).

Les Grecs modernes, comme les anciens, sont dans l'usage de se laver les mains avant et après le repas. Ils se servent comme eux d'une aiguiere et d'un bassin avec lesquels un Domestique sert tous les Convives (1,421).

La coutume de manger couché sur des lits, et dans un déshabillé souvent peu décent, vient de l'usage de se mettre a table en sortant du bain, parce qu'en effet, après un bain chaud, on se couche volontiers, et que dans cette attitude libre qu'on peu prendre sur un sofa, on mange plus commodément (1,422).

Αἱ ἀναφερόμεναι ὡς ἐλαῖαι colymbadés, νῦν κολυμπητὲς ἢ κολυμπηστὲς καὶ ἐν Νάξῳ κολυμπάδες, ἀκλουμπάδες καὶ κολουμπάδες καλούμεναι, εἶναι γνωσταὶ καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ὡς κολυμβάδες. Ταύτας διετήρουν ἐντὸς ἄλμης ἢ ὄξους,² ἀπετέλουν δ', ὡς δηλοῦται, ὀρεκτικὴν τροφήν.

¹ Ἴδὲ σχετικῶς καὶ ἀνωτ., σ. 209. Εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποβλέπουσαι αἱ γυναῖκες τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων ἀπέφευγον τὸν θηλασμὸν τῶν τέκνων των, προσλαμβάνουσαι πρὸς τοῦτο τροφούς (1,48).

² Φαῖδ. Κονκουλέ, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. Ε', 1952, σ. 34-35.

Τροφή εὐχάριστος ἦτο καὶ τὸ μέλι, ὅπερ ἐπιμελῶς συλλέγεται ἐκ τοῦ Ὑμητοῦ τῆς Ἀττικῆς (1,122).

Ὁ ἀραβόσιτος καὶ οἱ ἐρέβινθοι ἀπειτέλουν βασικὴν τροφήν τῶν γεωργικῶν ἰδίᾳ πληθυσμῶν τῆς Ἑλλάδος οὐ μόνον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Guys ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς παλαιότερους καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους. Τὰ ὄσπρια ταῦτα ἐξ ἄλλου χρησιμεύουν ἔτι καὶ σήμερον εἰς τὰς πιωχότερας γεωργικὰς τάξεις εἰς τὴν κατασκευὴν ἀλεύρου ἀναμιξ μετὰ τῶν σιτηρῶν ἢ καὶ ἄνευ αὐτῶν.¹

Γλυκύσματα ἀναφέρει ὅτι κατεσκευάζοντο κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα καὶ τὰς ἄλλας μεγάλας ἑορτάς, διεμοιραζόντο δὲ μετὰ τὸν πληθυσμὸν (1,122).

Αἱ τράπεζαι φαγητοῦ ἔχουν, κατὰ συνεχίζόμενον ἀρχαῖον ἔθος, μορφὴν σῖγμα C, περίξ δ' αὐτῶν ὑπάρχουν καθίσματα (carréaux) διὰ τοὺς συνδαιτημόνας (1,118). Σημειοῦμεν ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς χαμηλῆς τραπέζης τοῦ σοφρᾶ, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἔχει ἀνάλογον σχῆμα.

Τὸ ἔθιμον τοῦ νίπτειν τὰς χεῖρας πρὸ καὶ μετὰ τὸ γεῦμα, ὅπερ νῦν μὲν τυγχάνει καθολικὸν παρὰ πᾶσι τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς, εἶναι ἀρχαῖον καὶ μεσαιωνικόν. Ἡ ἀναγκαιότης αὐτοῦ κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους ἦτο ἔτι ἐπιτακτικότερα ὡς ἐκ τῆς κρατούσης συνηθείας τοῦ τρώγειν διὰ τῶν χειρῶν.²

Ἡ συνηθία τοῦ τρώγειν ἀνακεκλιμένους εἶναι ἀρχαία, συνεχισθεῖσα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς μέχρι τοῦ 10ου αἰῶνος.³ Ἐὰν ὅμως ἡ ἀνωτέρω μαρτυρία (1,422), ἀνεξαρτήτως τῆς παρεχομένης ἐξηγήσεως, ἦτις δύναται καὶ νὰ μὴ ἀληθεύῃ, εἰ καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς συμφωνεῖ πρὸς τὰ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν μετὰ τὸ λουτρόν σχετικὰ ἔθιμα⁴, ἀφορᾷ εἰς κατάλοιπον ἔν τινι τόπῳ τοῦ παλαιοῦ ἔθιμου, δὲν δύναται τις νὰ ὑποστηρίξῃ.

Δ. ΓΕΩΡΓΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

La maniere de préparer le raisin et de faire le vin est aussi ancienne que le siphon qui sert à le tirer, et dont on ne trouve nulle part une description aussi exacte que dans Oppien.

L'Agriculture sera toujours regardée comme la source de tous les biens dont nous jouissons (1,386).

Dans les villages Grecs, ainsi que chez les Bulgares, on observe en-

¹ Ἴδὲ καὶ ἔνθ' ἄνωτ., σ. 23.

² Αὐτόθι, σ. 170 - 171 καὶ 175 - 176.

³ Αὐτόθι, σ. 165 - 169.

⁴ Ἴδὲ ἔνθ' ἄνωτ., τόμ. Δ', 1954, σ. 455 - 456.

core les fêtes de Cérés. Quand la moisson approche de sa maturité, on va en dansant au son de la lyre visiter les champs; on en revient de même avec la tête ornée de quelques épis entrelacés dans les cheveux, et la plus ou le moins de gaieté est un présage d'une abondante récolte. Le jour marqué pour la moisson, on va aux champs en dansant avec la faux pendue à l'épaule; le joueur de lyre chante un air auquel on répond en chœur, et jusqu'au bruit que fait la faux en sciant le bled, tout concourt à l'harmonie de cette musique champêtre. Le chant chez les gens de la campagne, ainsi que chez les ouvrières, est partout un aiguillon et un délassement du travail (1.201-202).

Ὁ Guys σημειοῖ (1,386) τὴν προσκόλλησιν τῶν γεωργῶν εἰς τὰς παλαιὰς πατροπαραδότους μεθόδους ἐργασίας καὶ τὴν ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου μὴ ἐξέλξιν τοῦ γεωργικοῦ βίου εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς ἐκδηλώσεις, ἀναφέρων δείγματος χάριν περὶ τοῦ τρόπου τῆς παρασκευῆς τοῦ οἴνου ὡς καὶ περὶ τοῦ σίφωνος τοῦ χρησιμεύοντος εἰς τὴν ἐξαγωγήν τούτου ἐκ τῶν δοχείων, ἅτινα εὐρίσκει ὁμοίως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποχῇ.

Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ πληροφοροῖαι περὶ γεωργικῶν ἐορτῶν (1.201-202) εἰς ἑλληνικὰ καὶ βουλγαρικὰ χωρία κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ θερισμοῦ μετὰ χορῶν καὶ ἁσμάτων τῇ συνοδείᾳ μουσικῶν ὀργάνων. Ὀλίγον πρὸ τῆς τελείας ὀριμάσεως τῶν σταχύων μεταβαίνουν οἱ γεωργοὶ εἰς τοὺς πρὸς θερισμὸν ἀγρούς χορεύοντες ὑπὸ τοὺς ἦχους λύρας, ὅθεν ἐπανερχονται φέροντες στάχυς ἐπὶ τῆς κόμης καὶ ἔμπλεοι χαρᾶς, ὡσάκις πλουσία προβλέπεται ἢ συγκομιδῇ. Ἐπανερχόμενοι μετὰ τινα χρόνον ὑπὸ ὁμοίας συνθήκας ἐπιδίδονται εἰς τὸ ἔργον τοῦ θερισμοῦ.¹

Ε. ΝΑΥΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΛΙΕΥΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ὁ Guys μνημονεύων τῶν Ἑλλήνων ὡς λαοῦ ναυτικοῦ παρατηρεῖ εἰδικώτερον ὅτι τὰ χρησιμοποιούμενα ὑπ' αὐτῶν πλοῖα, φέροντα ἓνα μόνον ἴστον μετὰ μακρῶν ἰστίων, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμοια πρὸς ἐκεῖνα τῶν ἀρχαίων των προγόνων: La plupart de leurs bâtimens, assez semblables à ceux des Anciens, n'ont qu'un seul mat, de longues antennes, de grandes voiles; la poupe élevée, mais plate, souvent ornée, et dont le gaillard avance beaucoup (1,382).

Καὶ ἡ ἀλιεῖα, ὡς καὶ ἡ γεωργία, παρατηρεῖ ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγραφεὺς, δὲν

¹ Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θερισμοῦ, ὡς καὶ κατὰ τὸ τέλος αὐτοῦ, ἐπικρατοῦν παρὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς ποικιλώτατα ἔθιμα ἀποβλέποντα κυρίως εἰς εὐετηρικοὺς σκοποὺς. (Ἰδὲ Στεφ. Δ. Ἑμέλλου, Γεωργικὰ ἔθιμα τῆς Νάξου, Λαογρ., τόμ. 18 (1960), σ. 493 κ.ἐξ., ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία).

ἠξιώθη προσοχῆς (1,388). Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἀλιεῖς εὐρισκόμενοι ἐπὶ τῶν αὐτῶν τόπων χρησιμοποιοῦν τὰ αὐτὰ ἀλιευτικὰ ὄργανα ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (1,389). Περαιτέρω ἀναφέρει περὶ τῆς ἀλιεύσεως τῶν θύννων, ἰδίᾳ τοῦ χρόνου καθ' ὃν λαμβάνει χώραν αὕτη, ὡς καὶ περὶ τοῦ τρόπου ἀλιεύσεως τῶν κεφάλων καὶ τῶν ἐγγέλων ἐν Νάξῳ διὰ φρακτῶν (haies) ἐκ καλάμων, συνηροσμένων πρὸς ἀλλήλους. Ἐντὸς τῶν φρακτῶν τούτων εἰσερχόμενοι οἱ ἰχθύες ἀδυνατοῦν πλέον νὰ ἐξέλθουν (1,401). Τὴν τελευταίαν ταύτην πληροφορίαν λαμβάνει ἐκ τοῦ περιηγητοῦ Tournefort.

Λίαν διαφωτιστικαὶ διὰ τὸν ἀλιευτικὸν βίον τῆς ἐποχῆς εἶναι καὶ αἱ παρατιθέμεναι κατωτέρω εἰδήσεις τοῦ συγγραφέως.

Les Grecs ont eu la même idée, et en ont conservé le souvenir. *Mandra* signifie en Grec une étable (c'est le nom qu'on lui donne dans toute la Grèce); et de ces mots *μανδρα* et *ἄγω* a dû se former le nom Provençal de la *Madrague*, que nous avons reçu des Grecs. Ainsi, dans le mot seul, on trouve l'histoire de la chose. En effet la Madrague n'étant originairement qu'une enceinte pratiquée dans la mer, d'où le poisson une fois entré ne pouvoit plus sortir, elle a visiblement été faite sur le modele de la mandra, où l'on renfermoit le betail (1,403).

Les Pêcheurs partent avec deux bateaux appareillés, ayant un seul mât, avec 7 hommes d'équipage. Chaque bateau a 36 pieds de long, 10¹/₂ de large, et 3¹/₂ de hauteur, portant une voile latine. Un bateau jette le filet à 25 brasses d'eau, donne le bout de la maille d'une jambe du filet à l'autre bateau, et tous deux remorquent ce filet jnsqu'au fond de 45 brasses d'eau que est aux environs de dix lieues de terre, avec une corde de 300 brasses de longueur. Le filet nommé ganguy a 22 pieds de long. La maille a 3 pouces en quarré. Ces deux bateaux traînent ce filet imitant les deux cornes d'un bœuf. C'est l'origine du nom de Pêche au bœuf ou au ganguy, qui est le nom du filet (1,416-417).

Ἐκ τούτων ἡ μὲν πρώτη κάμνει λόγον περὶ τοῦ δικτύου madrague, ὅπερ τοποθετεῖται ἐν εἴδει περιβόλου ἐντὸς τῆς θαλάσσης, ἡ δὲ εἰτέρα παρέχει λεπτομερῆ στοιχεῖα τῶν διαστάσεων ἀλιευτικῶν πλοίων, τῶν δικτύων αὐτῶν, τοῦ τρόπου τῆς χρησιμοποίησέως των κλπ.

ΣΤ'. ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ - ΚΕΝΤΗΤΙΚΗ - ΥΦΑΝΤΙΚΗ

Ils ne s'en tiennent pas au commerce, ils sont encore fabriquans: ils ont à Chio un très-grand nombre de métiers montés, et font des étoffes qui

imitent parfaitement celles des Indes. de Perse, et même de Lyon. Chio fournit donc ces étoffes: on tire des tapis de Salonique et de Smyrne; des couvertures, de Gypre; de l'huile et du savon, de Candie; de Santorin, les étoffes de coton appelées Dimittes; les bas de soie, de Tine, etc. (1,379-380).

La broderie est l'occupation des femmes Grecques; celles qui ont besoin de travailler pour entretenir leur famille, brodent sans relâche du matin au soir, et font aussi broder leurs filles et leurs esclaves.

Toutes ses jeunes ouvrières sont à leur métier de grand matin et elles égaient le travail par leur chansons (1,39). Elles passent leur tems à broder (1,56).

Ἐκ τῶν προϊόντων τῆς βιοτεχνίας ἐξαίρονται ἀνωτέρω τὰ ὑφάσματα τῆς Χίου, οἱ τάπητες τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Σμύρνης, τὰ κλινოსκεπάσματα τῆς Κύπρου, τὸ ἔλαιον καὶ ὁ σάπων τῆς Κρήτης, τὰ βαμβακερὰ ὑφάσματα τῆς Σαντορίνης, τὰ καλούμενα δίμιτα (dimittes), καὶ αἱ μεταξωταὶ περικνημίδες τῆς Τήνου.

Ἡ κεντητικὴ ἀποτελεῖ κατ' ἐξοχὴν ἀπασχόλησιν τῶν γυναικῶν. Εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἥτις, ὡς φαίνεται, καὶ βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα διὰ τὰς οἰκονομικῶς ἔνδεεῖς ἀπετέλει, ἐπεδίδοντο μετὰ πάθους αἱ νεάνιδες ἰδίᾳ, πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς οἰκογενείας. Οὕτως αἱ πλεῖσται τῶν οἰκιῶν, εἰς ὅσας ἰδίᾳ κατῴκουν οἰκογένειαι περιλαμβάνουσαι θήλεα μετὰ τῶν μελῶν αὐτῶν εἶναι ἐξωπλισμένοι καὶ δι' ἰσοῦ κεντήματος μετὰ τῶν ἀναγκαιῶν ἐξατημάτων (1,44).

Ὡς ὕλη διὰ τὴν κεντητικὴν ἐχρησιμοποιοῦτο τὸ ἔριον κυρίως καὶ δευτερευόντως ἡ μέταξα ὑπὸ τῶν εὐπορωτέρων οἰκογενειῶν. Πέριξ τοῦ ἰσοῦ ἐκάθητο αἱ γυναῖκες κατανέμουσαι πρὸς μείζονα εὐκολίαν τὴν ἐργασίαν. Ἄλλαι ἐκ τούτων προπαρεσκευάζον τὰ ἔρια ἢ τὴν μέταξιν, ἄλλαι ἐξέτεινον τὸ ὕφασμα ἐπὶ τοῦ ἰσοῦ, ἐν ᾧ ἄλλης ἔργον ἦτο, ὅπως σχεδιάση ἐπ' αὐτοῦ τὰ θέματα (1,514).

Καὶ διὰ τὴν ὑφαντικὴν κυρίαν ὕλην ἀπετέλει τὸ ἔριον. Αἱ πλουσιώτεροι τῶν οἰκογενειῶν ἐχρησιμοποιοῦν καὶ τὴν μέταξιν (1,44).

II. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Α'. ΜΑΓΕΙΑ

Quel est ce vieillard assis qu'une jeune fille devant lui écoute avec tant d'attention? C'est un Magicien qui lui apprend à composer un philtre amoureux, pour attirer chez elle, et contraindre un étranger dont elle est éprise, à l'épouser. Elle répète les paroles qu' elle doit réciter en préparant le philtre (1,512).

Ἡ γραῖα, ἥτις διδάσκει εἰς τὴν νεᾶνιν τὴν κατασκευὴν φίλτρων πρὸς πρόκλησιν τῆς ἀγάπης τοῦ νέου, ὃν ἐπιθυμεῖ νὰ ὑπανδρευθῆ, εἶναι ἡ μάγισσα. Τὸ φίλτρον, ὅπερ ἀορίστως μόνον ἀναφέρεται,¹ συνοδεύεται καὶ ὑπὸ λόγων, προδήλως ἐξορκισμῶν ἢ ἐφωδῶν.

Aujourd'hui des gousses d'ail, des talismans, et d'autres amulettes qu'on met au cou des enfants, sont les moyens les plus usités pour détourner ce que les Grecs appellent toujours *le mauvais œil*, et les Turcs eux-mêmes ont adopté cette superstition (1,146).

Les Grecs, et les femmes sur-tout crachent... dans leur sein, pour détourner un malheur qu'elles prévoient, qu'elles racontent, ou qu'on leur fait craindre (1,144-145).

Σκελίδες σκοροόδου καὶ ἄλλα φυλακτὰ ἀποτελοῦν κατὰ τὰ ἀνωτέρω τὰ συνηθέστερα μαγικὰ μέσα πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ «κακοῦ ματιοῦ», ἐν ᾧ τὸ πτύειν ἐπὶ τοῦ στήθους εἶναι γενικώτερον ἀποτρεπτικὸν κακῶν (ἰδὲ καὶ 1,523).²

Β'. ΜΑΝΤΙΚΗ

1. **Ὀνειρομαντεία.** Σχετικῶς πρὸς τὰ ὄνειρα καὶ τὴν ἐξήγησιν, ἥτις δίδεται εἰς αὐτά, ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔχουν κανόνας πρὸς ἐξήγησιν τῶν ὀνειρῶν γνωστοὺς ἐκ παραδόσεως. Ὡς ἐξηγηταὶ αὐτῶν χρησιμεύουν γραῖαι ἐξ ἐπαγγέλματος (1,156 - 157). Δείγματος χάριν ἀναφέρει ὄνειρον, ὅπερ νεᾶνίς τις διηγεῖται εἰς τινα τοιαύτην γραῖαν. Κατ' αὐτὸ ξένος παρουσιάζει καθ' ὕπνου τῇ νέᾳ λοφεῖον καὶ ἄνθη, ἀνάπτει κηροπήγιον καὶ ἀπέρχεται. Τὸ λοφεῖον, κατὰ τὴν ἐρμηνεύσασαν τὸ ὄνειρον, σημαίνει ὅτι ἡ νέα θὰ ὑπανδρευθῆ, ὁ ἀναφθεις πυρσὸς ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ γάμου δὲν ἀπέχει μακράν, τὰ δὲ ἄνθη δηλοῦν τὸν ἀριθμὸν τῶν τεχνησομένων ὑπ' αὐτῆς τέκνων (1,157).

Γενικὸς κανὼν, κατὰ τὸν Guys, εἶναι νὰ δίδῃ τις ἀντιθέτους ἐρμηνείας εἰς τὰ ὄνειρα. Οὕτω καὶ τὰ πλέον δυσσοίωνα ὄνειρα ἐκλαμβάνονται ὡς εὐσοίωνα, ἐν ᾧ «οἱ προληπτικοὶ Ἕλληνες διάγουν θλιβόμενοι τὴν ἡμέραν, ἥτις ἀκολουθεῖ κατόπιν ἐνὸς καλοῦ ὀνειροῦ» (1,157 - 158).

Une fille, pressée de quelque desir impatient, ne mange, en se couchant, qu'un gâteau fort salé, et ne boit point du tout; elle met ensuite sous son chevet trois pelotons de fil, blanc, noir, et rouge. Après ces dispositions, l'homme qu'elle voit en songe et qui lui apporte à boire, est celui

¹ Ἰδὲ περὶ τινων φίλτρων προχείρως Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήματα ἑλληνικῆς λαογραφίας, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, ἔτ. Γ' - Δ' (1941 - 42), σ. 110 - 111' (ἀνάτυπ., τευχ. 2, σ. 34 - 35).

² Ἰδὲ καὶ ἐνθ' ἄνωτ., σ. 82 κ.ἑξ. (ἀνάτ., σ. 6 κ.ἑξ.).

qu'elle érousera. En s'éveillant, elle prend un peloton au hazard. Le noir désigne un veuf, le blanc un vieux, le rouge un mari jeune et riche, tel qu'elle le desire (1,158).

Ἡ περιγραφομένη ἐν τῇ παρατιθεμένη εἰδήσει ὄνειρομαντεία ἀποτελεῖ ἀνάλογον τρόπον μαντείας τῆς διὰ τῆς ἀλμυροκουλλούρας πολλαχοῦ γνωστῆς¹.

2. Πυρομαντεία.

... la lumière d'une chandele qui pétille, annonce sûrement l'arrivée d'une personne que l'on attend (1,142).

Ὅμοια δοξασία, καθ' ἣν ἐκ τοῦ σπινθηροβολήματος τῆς πυρᾶς λαμπάδος μαντεύονται τὴν ἔλευσιν προσώπου, ἀπαντᾷ ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, Βονίτση, Γορτυνία κ.ἀ. τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, ὡς καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς.²

Γ'. ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΑ

Les Grecs croient que ceux qui sont nés et baptisés le Dimanche ne prennent point la peste. J'en ai connu qui, n'ayant pas, a ce qu'ils disoient, cette crédulité, ne me donnoient cependant pas d'autre raison que celle-là de la témérité avec laquelle ils s'exposoient au mal, sans le prendre (2,80).

«Δὲν προσβάλλονται ὑπὸ τῆς πανώλους οἱ γεννηθέντες καὶ βαπτισθέντες κατὰ τὴν Κυριακὴν», ἣτις προφανῶς θεωρεῖται αἰσία ἡμέρα. Ἐν Ἀνατ. Κρήτῃ πιστεύουν ὅτι «ὅποιος γεννηθῆ τὴν Κυριακὴν, θὰ γίνῃ δεσπότης»³ καὶ ἀ.ἀ. Περὶ τῶν ἡμερῶν γενικῶς παρατηρεῖ ὁ συγγραφεύς, ὅτι ὑπάρχουν ἀπαίσιαι καὶ αἰσiai ἡμέραι (1,143).

Δ'. ΚΛΗΔΟΝΑΣ

C'est le *Clidona* qui découvre tout, et c'est l'oracle que toutes les jeunes Grecques consultent. La veille du jour marqué pour ce jeu, deux jeunes filles ont soin de tirer de tous ceux et celles qui doivent en être, ce que chacun doit mettre dans le vase, c'est-à-dire, une bague, une pièce de monnaie, ou un autre gage de cette espèce. Elles vont ensuite, en observant un silence religieux, remplir ce vase d'eau de fontaine; elles le couvrent

¹ Ἴδὲ πλείστα περὶ ταύτης Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 119 - 120 καὶ 142. (Μαγικαὶ τελεταὶ πρὸς πρόκλησιν ὄνειρων). Περὶ τῆς ἀλμυροκουλλούρας εἰδικώτερον ἰδὲ αὐτόθι, σ. 109 - 113.

² Ἴδὲ Ν. Γ. Πολίτην, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 151 - 152.

³ Γ. Ἀ Μέγαν, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 150 (ἀνάτ., σ. 74).

de feuilles de myrthe et de laurier, et le gardent soigneusement exposé en plein air jusqu'au lendemain. On s'assemble à l'heure indiquée. Une des vestales découvre le vase à la vue de toute l'assemblée, tandis que l'autre chante ou récite le couplet fait exprès pour le jeu; ce qu'on appelle ouvrir le Clidona. Je joins ici ce couplet avec quelques autres en grec vulgaire. Chacun, nommé à son tour par celle qui conduit le jeu, récite un distique grec, et on retire en même temps du vase une pièce qu'on rend à celui à qui elle appartient. On lui applique le sens du couplet qu'on a dit au hasard, et on l'interprète en sa faveur ou à son désavantage. Ces paroles fortuites sont les oracles ou les présages qu'on s'attribue mutuellement, et on continue dans le même ordre jusqu'à ce que tout ce qui a été mis dans le vase soit retiré, et bien reconnu. On fait encore usage de l'eau qui reste: on la boit mystérieusement, pour découvrir si ce qu'on desire arrivera. Si l'eau paroît bouillonner dans la tasse à l'approche des lèvres, c'est bon signe; sinon, il n'y a rien à espérer. Quelquefois, lorsqu'il y a des mécontents, on remet tout dans le vase, et le jeu recommence. Ce n'est alors qu'une parodie de la première pièce et chacun dit avec une liberté, souvent indécente, tout ce qui lui plaît; on rit beaucoup, on glose encore plus, et les oreilles chaftes se retirent. Le distique qui ouvre le Clidona, est ainsi conçu:

*ἄνιξε τὸν κλήδονα, νάνυγι, ὦ χαριτομένος ;
 ὁποῦ τὰ κάστρα πόλεμα, καὶ βιένι κερδεμένος.
 Τί μέ φελοῦν ἢ ὁμορφιαῖς, τι μέ φελοῦν τὰ κάλλη ;
 Καὶ τῆς ὀρεξέσμον τὰ κλαυδία, νά τὰ κρατοῦσιν ἄλλοι.
 Τὰ γέλια μέ, τὰ κλαῖματα μέ τῆν χορᾶν ἢ πρικό.
 Μιὰν ὄραν ἐσπαρθήκασι κίό μαδι ἐγενηθῆκα.
 Τιαύτος μάζα γυρίζουσι, καὶ τὸ νά τ'ἄλλο ἄλλασει.
 Κενπιος ἐρέλα τὸ ταχύ, κλαίγει πρὶχον βραδιάον.
 Μοῖρα κακὴ κὶ ἀντεδίκη, τυραννὶς μένη μοῖρα,
 πιά πάθη ἀπῦ τὸν Ἔρωτα, παιᾶς πίκραις δὲν ἐπῆρά.¹*

On divise, en chantant, ces distiques par l'hémistiche de chaque vers pour les faire rimer. Les jeunes Grecs, et sur-tout les jeunes filles, savent par cœur un grand nombre de ces couplets, et des chansons de toute espede dont on a fait des recueils (1,220-223).

¹ Τὰ δίστιχα ταῦτα μεταφράζονται ὑπὸ τοῦ συγγρ. καὶ γαλλιστί.

Πάντα σχεδόν ὅσα ἄνωτέρω ἐκθέτει ὁ Guys, περιγράφων διαφερόντως τὰ κατὰ τὸν Κλήδονα ἐπιζόμενα, ὡς καὶ τὰ σχετικὰ δίστιχα, περιέλαβεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Κλήδονες».¹

Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ, εἰς ἣν καὶ παραπέμπομεν, εὐρίσκονται κατακεχωρισμένοι καὶ ἄλλαι πληροφοριαὶ ἐρανισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκ σχετικῶν περιγραφῶν νεωτέρων περιηγητῶν καὶ συγγραφέων. Ἐνταῦθα σημειοῦμεν μόνον, ὅτι αἱ παρατιθέμεναι ἄνωτέρω εἰδήσεις τοῦ Guys εἶναι ἰδιαζόντως ἀξιόλογοι διὰ τὴν παιδιότητα καὶ τὴν ὀπωσδήποτε πληρότητα αὐτῶν.

Ε'. ΔΗΜΩΔΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗ

Γενικῶς παρατηρεῖ ὁ Guys περὶ τῆς δημώδους ἰατρικῆς ὅτι αὕτη ἐν ταῖς πλείεσταις τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἀσκεῖται ἐπὶ τῇ βάσει ἀπλῶν συνταγῶν γνωστῶν ἐκ παραδόσεως, ὡς ὁ ἴδιος εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαπιστώσῃ ἐν Μήλῳ (1,258). Ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ὡσαύτως ἔχουν κληρονομηθῆ πολλὰ συνήθειαι καὶ συνταγαὶ χρησιμοποιούμεναι ἐναντίον τῆς πανώλους (2,74). Πρὸς ἀντιμετώπισιν ταύτης κατ' ἀρχαίαν συνήθειαν καθαιρέται ὁ ἐντὸς τῶν αἰθουσῶν ἀήρ, ὅπως μὴ εἰσπνεόμενος ἀποβαίῃ παραίτιος τῆς ἐκδηλώσεως τῆς νόσου. Ἐκ τῆς συνηθείας ταύτης νομίζει ὅτι προέρχεται τὸ λίαν διαδεδομένον ἔθος παρὰ τῷ ἑλληνικῷ καὶ τοῖς ἀνατολικοῖς γενικώτερον λαοῖς τῆς καύσεως ἐντὸς τῶν αἰθουσῶν δεξιώσεως εὐδῶν ἀρωμάτων, ὡς καὶ ἐν τοῖς ναοῖς λιβάνου καὶ ἀλόης πρὸς καθαρισμὸν τοῦ ἀέρος (2,58).

ΣΤ'. ΑἶΣΜΑΤΑ

Αἱ σχετικαὶ περὶ τῶν ἄσμάτων εἰδήσεις τοῦ Guys εἶναι βραχεῖαι,² ἀφοροῦν δ' εἰς τὸ εἶδος αὐτῶν, ἐρωτικά (1,101), μοιρολόγια (1,273 καὶ 2,22) δίστιχα (πρὸς κατωτέρω) καὶ ἄσματα πολύστιχα λόγια ἢ ἡμιλόγια, εἰς τὴν μορφήν αὐτῶν, ἐρωτικά ρίμαι (1,101), ἀκροστιχίς (1,129), εἰς τὰς περιστάσεις καθ' ἃς ἄδονται, οἷον κατὰ τὴν ἐργασίαν τῶν νεανίδων ἐν τῷ ἱσθῷ, τερπομένων οὕτως ἐν ᾧ χρόνῳ κεν-

¹ Παρθενών, τόμ. Α' (1871 - 72), σ. 224 - 227 καὶ σ. 377 - 382. Ἰδὲ τοῦ αὐτοῦ, ἐν Ἑστίᾳ, τόμ. 1 (1876), σ. 414 - 415 καὶ 2 (1887), σ. 406 - 407 καὶ *Albert Thumb*, *Der Klidonas*, *Zeitschr. des Ver. für Volkskunde*, τόμ. 2 (1892), σ. 392 - 406, ἐνθα περιγραφὴ τοῦ ἐθίμου καὶ δίστιχα σχετικὰ. Διὰ δημοσιεύσεις περιγραφῶν μεταγενεστέρως ἰδὲ προχείρως *Δ. Β. Οἰκονομίδη*, Ἀπεραθίτικα Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, Ἀθήνα 1940, σ. 16 - 17, ἐνθα ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Περὶ τῶν παρατιθεμένων ἄνωτέρω διστίχων ἰδὲ καὶ *Δ. Α. Πετροπούλου*, Βιβλιογραφία ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 8 (1953-54), σ. 58 - 59.

² Ἰδὲ περὶ τούτων καὶ *Δ. Α. Πετροπούλου*, ἐνθ' ἄν., σ. 59-60, ἐνθα καὶ παρατίθενται ἐνδεικτικῶς τὰ κείμενα δύο διστίχων.

τοῦν (1,39), κατὰ τὰ συμπόσια (1,121) καὶ κατὰ τὰς κηδείας (1,273 κ.ἀ.), τέλος δ' εἰς τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν μουσικὴν αὐτῶν.¹

Παρατίθενται τὰ κείμενα τῶν ᾠσμάτων τούτων.²

*Καραβὴν ὁ πού ἐμίσεπες, καὶ ἐπίρες τὸν καλόνμου
τὰ ματοκία καὶ το φοσμου,*

διὰ στρέπσου φερεμετονα για ἔλα ἔπαρε καὶ ἔμενα.

Κάραβο κίρι ἀφτεντίμου, καὶ νάφκλερε ποιχιμου,

τὶ τίν θέλο τίν ξοίμου,

διὰ στρέπσου, φερεμέτονα για ἔλα ἔπαρε καὶ ἔμενα.³ (1,191)

*Πού ἰν ὁ Αλεξάνδρος ὁ Μακεδονίς, πού ὀρίσεν τίν ὀκουμένιν
ἰλίν.⁴ (1,198).*

*Τα χείματα ὀρὼ τα σαν ἄγρια θηριὰ διὰ ναμε κα
ταπιούνε etc.⁵ (2,35)*

ΑΚΡΟΣΤΙΪΚΟΝ ΕἼΣ ΤΡΑΓΟΫΔΙ

Φ-ῶς τοῦ ἡλίου ἐκλαμπρον, λάμπις ὄραιοτάτη,

Ρ-ἴπε καὶ εἰς τοῦ λόγουμου ἀπτήν καταροτάτη,

Α-πιτῶν μαυιώνσου τὰς βολὰς ἀκτίνα χῆρυσον μίαν,

Ν-ὰ ἔνρω εἰς τὰ πάθημου καμίαν θεραπείαν?

Τ-ὰ βασανάμου, ἢ πληγὰς, διὸ πόνοι, τὰ κακάμου

Ζ-άλεν με δίδουν πάντοτε θρηγοῦν τὰ μάτιαμου.

Ε-λα, ὦ φῶσμου, δεῖξεμε ἔλεος θέραπειαν

Σ-τὰ ἀμετράμου τὰ κακὰ μικρὰν παρηγορίαν?

Κ-άμε, ὦ φῶσμου, ἔλεος, κάμε ἕναν (τερμάνι);

Ε-ἰς τὰς πληγὰσμου τὰς πολλὰς βάλε ἕνα βοτάνι?

Σ-ώνει ἢ ἀπονιάσου, φθάνει ἢ ἀσπλαχνία.

¹ Leurs Airs de sentiment, leurs Chants de douleur, pénétrent - ils l'âme et causent ils l'émotion la plus douce et la plus agreable (2,22).

² Ἴδὲ καὶ ἐν σ. 220 κείμενα ἔδομένων κατὰ τὸν κλήδονα διστίχων.

³ Τὰ δίστιχα ταῦτα, αἵτινα φαίνονται καθαρῶς δημόδη, ἔδονται, κατὰ τὴν πληροφορήτριαν τοῦ Guys Chénier, κατὰ τὸν κρητικὸν χορὸν (1,191).

⁴ Καθ' ἃ λέγει ἡ αὐτὴ ὡς ἄνω Chénier τὸ ἀνωτέρω ἀποτελεῖ ἀρχὴν ἔσματος, ὅπερ «οἱ παίζοντες τὴν λύραν ἔδουν κατὰ τὸν ἀρναούτικον χορὸν» (1,198).

⁵ Καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ σπάρραγμα ἔσματος. Τὰ ἑλληνικὰ ταῦτα κείμενα συνοδεύονται ὑπὸ γαλλικῆς μεταφράσεως.

Α-λήμονον ! ἐχάθηκα, δὲν εἶναι ἁμαρτία ?¹ (1,129)
Το δενδρον της αγαπης σου, μεφυλλα πιστοσύνης
Ἰσκιον ἐλπίδος μέ δηδεν, αμειτρου συφροσύνης
Πλην τώρα εμαράνθικαν τα φυλλα κύποφερο
Απελπουσίας φλογισμὸν καθηκα παραδερο
Τον ὑποσχέσεων κλαδια, που μίσους ἢ ψυχροτης
Ἐξερανε πανταπασι η εχθρας και η κρουτης
Κί μόνον ρίζα του φυτου ἀδήνατην κοιτάζο
Ἀπτα σημεια τον κλαδιον αν εἶν χλορη δῦσταζο
Φαινεται παπος ἔσχασε την ζολικην στοχήνητης
Καί για αυτο απεβαλε των φύλλων την στολήν της
Ἀφθαλες ἐνόμιζα το δενδραντο με λαθος
Χορις να ενδεχεται το φυλοβολον πάθος.
Κε μολον τουτο προσφερα κι καθε θεραπείαν
Δακρυον μου ποτεσματα με κατε προθυμίαν
Πλην μάτην ἐκοπίασα γιαθη δεν είχα φθάση
Στο βαθος ριζαν μοναχήν στην σπιν ειχα πιαση
Και εδηγχε στα μάτρα μου ολο πως δε ναυξέση
Μα ριζαν στατερότιτος δεν ειχεν αποητίση
Μον' ἀπο θέσην ἐροτος πάλην αναναδώνη
Ἰσως τον προστον ἰσκιον μου ἐλητηδος ξαναδοση.² (1,133).

Με δυστυχίαις πολεμῶ με βάσανα ὡς τὸ κεμὸ
Εἶμαι, και κινδυνένεω, και νὰ χάθω κοντένω
Στὸ πέλαγος τῶν συμφορῶν με ἐπικίνδυνον καιρὸν,
Μανέμους ὁ λάτριους, σφόδρους και ἐναντίους.
Με κύματα πολλῶν, και μῶν, τουφανὶ ἀναστενασμῶν.
Θάλασσα φουνοκομένη, πόλλα ἀγριομένη,

¹ Τὴν ἀκροστιχίδα ταύτην χαρακτηρίζει ὁ συγγραφεὺς σύγχρονον καὶ τρυφεράν πλασθεῖσαν πρὸς τιμὴν νεάνιδος, ἧς τὸ ὄνομα ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΕΣΑ σχηματίζουν τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν στίχων. Ἔπεται ἡ αὐτὴ ἀκροστιχίς διὰ στοιχείων τοῦ γαλλικοῦ ἀλφαβήτου καὶ ἀκολουθεῖ μετάφρασις εἰς γαλλικὴν.

² Τοῦ ἔσματος προηγεῖται ἀπόδοσις εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ἡ μουσικὴ τῶν δύο πρώτων στίχων. Τοῦτο μετὰ τῆς ἀνωτέρω ἀκροστιχίδος ἐδημοσιεύθησαν ἐξωμαλισμένα ὀρθογραφικῶς καὶ λεκτικῶς εἰς τὴν δημώδη ὑπὸ Α. Ἰ. Βρανούση ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ «Οἱ Πρὸδρομοί», Βασικὴ Βιβλιοθήκη «Ἄετοῦ», ἀρ. 11, Ἀθῆναι 1955, σ. 66.

*Ὅ ποῦ ἀφριζι καὶ φρσὰ με σαγανάκια περισσὰ,
 Σύνεφα σκοτισμένα, καὶ κατασυγχισμένα,
 Καὶ νὰ φανῆ μιὰ σωτηρία, νὰ ἰδοῦν τὰ μάτιά μου στεριά.
 Γλίχα νέρα νὰ ἔρω, πάσχα καὶ δεν ἤξεύρῶ.
 Ν ἄρωξω καὶ δεν ἤμπορῶ γιατί λιμένα δεν θορῶ.
 Μ' ἀτελπισίαν θρέχω στα ἄρμενα ποῦ ἔχω.
 Ποῦ μὲ ἀντὰ κὰν νὰ πνυγῶ, ἔ σελαμέινα ἐνγῶ,
 Καὶ τοῦτα ἂν βαστάξουν, ἔμποροῦν νὰ ἀε φυλάξουν.¹ (2,39).*

Ζ'. ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Τοὺς Ἑλληνας, τέρπουν οἱ μῦθοι καὶ τὰ παραμύθια (paramythia), ἄτινα, κατὰ τὸν συγγραφέα, ἔχουν παραλάβει ἐκ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν καὶ τῶν Ἀράβων. Ταῦτα ἀποτελοῦν προσφιλεῖς διηγήσεις τῶν γραιῶν· αἱ νεάνιδες μὲ τὴν σειρὰν των μανθάνουσαι ταῦτα παρ' αὐτῶν τὰ διηγοῦνται πρὸς ἀλλήλας καθ' ὃν χρόνον ἐργάζονται περίεξ τοῦ ἴστοῦ, ἀνακουφιζόμεναι οὕτως ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν (1,347 - 348). Αἱ παρατιθέμεναι ὑπὸ τοῦ Guys ὅμως διηγήσεις εἶναι ἄλλαι μὲν οὐχὶ ἑλληνικαί, ἄλλαι δὲ λόγιοι (1,348 κ.ἐξ.).

Η'. ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

Οἱ Ἕλληνες ἀρέσκονται εἰς τοὺς μύθους καὶ τὰς παροιμίας. Τὰ μνημεῖα ταῦτα τοῦ λόγου ἢ παράδοσις ἔχει διατηρήσει ὡς καὶ τὰς ἐν γένει συνηθείας αὐτῶν (1,99). Περὶ τῶν παροιμιῶν ὁ Guys παρατηρεῖ περαιτέρω ὅτι, ὡς καὶ τὰ ἐρωτικά ἔξματα, ἔχουν ρίμαν (ὁμοιοκαταληξίαν), ἦν παραλαβόντες ἐκ τῶν Ἰταλῶν υἱοθέτησαν οἱ Ἕλληνες.²

¹ Ἐν τόμ. 2, σ. 34 - 36 ὑπάρχει ἀπόδοσις τοῦ ἔξματος εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἐν 2,41 ἢ μουσικὴ τῶν δύο πρώτων στίχων ἐπὶ πενταγράμμου. Περὶ τοῦ ἔξματος, ὅπερ ἐξελήφθη ὡς πρωτότυπον ποιήματος τοῦ Ρουμάνου ποιητοῦ Γιαννακίτσα Βακαρέσκου, ἰδὲ καὶ Ἀριάδνης Καμαριανοῦ, Λαϊκὰ τραγούδια καὶ Φαναριώτικα στιχοιργήματα Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος, ἐν Λαογρ., τόμ. 18 (1959), σ. 94 - 112. Ἐν σ. 109 - 110 παρατίθεται τὸ ἔσμα μετὰ τῆς εἰς τὴν γαλλικὴν ἀποδόσεως αὐτοῦ.

Γενικῶς παρατηροῦμεν ὅτι τὰ παρατιθέμενα ἀνωτέρω τρία πολὺστιχα ἔξματα προέρχονται, ὡς ὑπεδηλώθη, ἐκ λογίων ἢ ἡμιλογίων στιχοπλόκων. Τὰ τοιαῦτα στιχοιργήματα ἐκυκλοφοροῦντο συνήθως ἀνωνύμως μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ ἠγαπῶντο ὑπ' αὐτοῦ εὐρίσκοντα ἀνταπόκρισιν λόγῳ τοῦ λυρικοῦ περιεχομένου των.

² Αὕτη, ὡς γνωστόν, παρουσιάζει ἐπίδοσιν ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος. Ἰδὲ σχετικῶς Στίλπ. Κυριακίδου, Ἡ γένεσις τοῦ διστίχου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσομετρίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 11 καὶ 25 κ.ἐξ. (Λαογραφία. Παράρτημα 4).

Παροιμίας ἀναφέρει δύο, τὰς ἐξῆς:

1) Il planta dans le tems une vigne, et avec le tems le verjus devint du miel (1,100).

2) O malheur! si tu es venu seul, sois le bien-venu (calosirthès caco risikia an vittús monaki) (2,165 καὶ σημ. 1).

Περὶ τῆς πρώτης, ἣτις εἶναι εὐρύτατα γνωστὴ ὑπὸ τὸν τύπον «ἀγάλια ἀγάλια γίνεται ἢ ἀγουρίδα μέλι»¹ σημειοῖ (1,100, σημ. 2), ὅτι ὁμοία φέρεται καὶ παρὰ τοῖς Τούρκοις. Ἐκτενέστατα ἀσχολεῖται περὶ τὴν δευτέραν «καλῶς ἤρθες κακορριζικιά, ἂν ἤρθες μοναχή»,² ἣν χαρακτηρίζει λίαν ἐκφραστικὴν, ἀφιερῶν εἰς αὐτὴν ὀλόκληρον τὴν XLV ἐπιστολὴν του (2,164 - 186), ἣς ὁμως τὸ μέγιστον μέρος καταλαμβάνει ἀφήγησις θλιβεροῦ συμβάντος ἐν Φιλιππουπόλει, ὅπερ θεωρεῖ ὡς ἔχον σχέσιν πρὸς τὴν παροιμίαν (2,165 κ.ἐξ.).

Ὁ νοῦς τῆς παροιμίας ταύτης, φερομένης παρὰ τῷ νῦν λαῷ ὑπὸ ποικίλους τύπους, ὡς π.χ.

χίλλια «καλῶς του» τοῦ κακὸν χὰν ἔρει μοναχόν δου,³

χαρᾶς το το κακό, πὸν θά ὄρη μοναχό του⁴

κ.ἄ. εἶναι ὅτι τὰ δυστυχήματα διαδέχονται ἄλληλα,⁵ θὰ ἦτο δ' ἐπομένως εὐκαίον ἐν συμβαῖνον δυστύχημα νὰ εἶναι μεμονωμένον καὶ νὰ μὴ παρακολουθῆται ὑπ' ἄλλων.

Θ'. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Une imagination vive, et qui s'enflamme aisément, nourrie de contes et d'erreurs populaires, qui exagere tout, qui croit voir tout ce qu'elle enfante, qui voit la peste, ce fléau constant de la Grèce, comme une vieille femme vêtue de noir qui souffle pendant la nuit, sur les maisons qu'elle parcourt, le poison mortel qu'elle exhale (1, 146 - 147).

¹ Ἴδὲ N. Γ. Πολίτου, Παροιμίες, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1889, σ. 138 κ.ἐξ. Ἐνταῦθα γίνεται λόγος περὶ ὁμοίων παροιμιῶν ἀπαντωσῶν καὶ παρ' ἄλλοις εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς.

² Ὑπὸ τὸν τύπον «καλῶς ἤρθες ἢ κακορριζικιά, ἂν ἤρθες μοναχή (kalos ilther kakoriskia an ilther monachæ)» ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ F. A. Ubert, Bilder von Griechenland. Darmstadt 1833, σ. 157, ὅστις πιθανώτατα παραλαμβάνει ταύτην ἐκ τοῦ Guys, διότι ὁ ἴδιος δὲν ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα.

³ Καλλιόπης Μουσαίου Μπουγιούκου, Παροιμίες τοῦ Λιβισίου καὶ τῆς Μάρκρης, Ἀθήνα 1961, σ. 162, ἀρ. 547.

⁴ Δημ. Σ. Λουκάτου, Κεφαλονίτικα γνωμικά, Ἀθήνα 1952, σ. 183, ἀρ. 1233. Ἴδὲ παραλλαγὴν τῆς παροιμίας καὶ ἀνωτέρω ἐν σ. 169 τοῦ μετὰ χεῖρας τόμου, ἀρ. 6. Προσέτι N. Γ. Πολίτου, Παροιμίες, τόμ. Δ', 1902, σ. 617, λ. δυστυχία.

⁵ Πρβλ. τὸ «ἐνὸς κακοῦ δοθέντος μωρία ἔπονται».

Les Grecs... se figurent encore et se représentent la Peste comme un spectre hideux qui vient pendant la nuit, et qui marque d'un signe ineffaçable les maisons où il doit entrer. Ceux qui se vantent de connoître ce signe de mort, l'annoncent aux malheureux habitans, qu'ils exhortent en vain à la fuite, et qui par leur obstination, subissent le sort dont ils sont menacés (2, 46 - 47).

Αἱ παρατιθέμεναι δύο παραδόσεις ἀναφέρονται εἰς τὴν παράστασιν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς νόσου πανώλους, τοῦ ὀνόματος τῆς ὁποίας παρέχει ὁ Guys δύο δημώδεις τύπους: πανοῦκλα (2, 59) καὶ σκόρδουλα (2, 76, σημ. 3).

Ἐν τῇ πρώτῃ παραδόσει ἡ νόσος παρίσταται ὡς γραιῖα περιβεβλημένη μαῦρα ἐνδύματα, ἥτις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς ἐκπνεύουσα θανατηφόρον δηλητήριον ἐνσπείρει τὸν θάνατον εἰς τοὺς εὐρισκομένους ἐν ταῖς οἰκίαις, τὰς ὁποίας ἐπισκέπτεται. Κατὰ τὴν δευτέραν παρίσταται αὕτη ὡς ἀποτρόπαιον φάσμα, «ὅπερ μεταβαίνει κατὰ τὴν νύκτα καὶ σημειοῖ δι' ἀνεξαλείπτου σημείου τὰς οἰκίας, εἰς ἃς πρόκειται νὰ εἰσέλθῃ. Οἱ γνωρίζοντες τὸ θανατηφόρον τοῦτο σημεῖον ἀναγγέλλουν τὸν κίνδυνον εἰς τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους παροτρύνοντες αὐτούς, ὅπως ἐγκαταλίπουν τὰς οἰκίας μάτην, διότι οἱ τελευταῖοι, μὴ πιστεύοντες, ὑφίστανται τὴν τύχην, περὶ ἧς εἶχον προειδοποιηθῆ».¹

Ἡ παρουσία τῆς λοιμικῆς νόσου ὡς φάσματος (δαίμονος), τὸ ὁποῖον περιήροχο κατὰ τὴν νύκτα καὶ ἐσημείωνε τὰς οἰκίας, εἰς ἃς ἐμελλε νὰ ἐπέλθῃ ἡ φθορά, ἀπαντᾷ ὡς δημώδης παράδοσις ἤδη κατὰ τὸν 4ον μ.Χ. αἰ.²

Anciennement, dit encore Théophraste, lorsqu'un homme trouvoit un serpent dans sa maison, il lui érigeoit aussi-tôt un Autel, et c'étoit un signe de bonheur. Cette superstition subsiste encore (1, 145).

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ οἴκουροῦ ὄφεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, περὶ οὗ καὶ σήμερον πιστεύεται ὅτι ἐδρεύει ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ θεωρεῖται σημεῖον εὐτυχίας. Ἡ πίστις αὕτη περὶ στοιχειοῦ ὄφεως φύλακος καὶ προσιάτου τῆς

¹ Περὶ τῶν παραδόσεων τούτων ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ., τόμ. Γ', 1931, σ. 82 - 83. (Αἱ ἀσθένειαι κατὰ τοὺς μύθους τοῦ λαοῦ). Τοῦ αὐτοῦ, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 553, ἀρ. 903. Ἐν τῇ τελευταίᾳ παραδόσει συμφύρονται οἱ ἀνωτέρω παρατεθεισάι. Ἄλλας παραδόσεις σχετικὰς πρὸς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος νόσον βλέπει τις ἐνθ' ἀνωτ., σ. 552 - 555, ἀρ. 901 - 910.

² Ἰδὲ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Βυζαντιναὶ παραδόσεις, Ἐπιστημ. Ἐπετ. Φιλοσ. Σχολ. Πανεπ. Ἀθηνῶν, περ. Β', τόμ. Ε' (1954 - 55), σ. 360 - 363.

οίκιας ἀπαντᾷ, ὡς γνωστόν, οὐ μόνον παρ' Ἑλλησι ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς.¹

Γ. ΟΡΚΟΙ - ΑΡΑΙ.

Ἡ ἔξις τοῦ ὀρκίζεσθαι ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἑλλησι, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (1,365).

Οἱ γονεῖς ὀρκίζονται συχνότατα εἰς τὴν ζῶν τῶν τέκνων των καὶ σπανιώτερον εἰς τὴν κεφαλὴν των (1,369), αἱ νεάνιδες εἰς τοὺς ὀφθαλμούς των, τὴν ψυχὴν των καὶ εἰς ὅ,τι ἀγαπητὸν ἔχουν (1,366), αἱ δὲ γυναῖκες, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ περιηγητοῦ Spon, εἰς τὸν Θεὸν (Dia ton affendi cosmou) καὶ τὴν Παναγίαν (1,369).

Ἑλληνιστὶ παρατίθενται κατὰ σειρὰν οἱ ἔξης ὄρκιοι, γνωστοὶ ἐν πολλοῖς καὶ μέχρι τοῦ νῦν :²

ματιν παναγιάν (1,369)

να τίσει το κεφάλισον (1,370)

μα τῶ θεῶ (1,370, σημ. 2)

μα τῆ ψυχῇ μου (1,370, σημ. 2)

να ζὸν τα πεδιάμου (1,370, σημ. 3)

ἀπάνο σὶ το κεφάλιμου (1,370, σημ. 3).

Ὅσας ἀρὰς³ παραθέτει ὁ συγγρ. περιλαμβάνονται ἐν τόμ. 1, σ. 371, σημ. 2. Αὐτα εἶναι αἱ ἔξης :

ναστα, ματεασον. Τὴν ἀρὰν ταύτην,⁴ ἥτις ἐκτοξεύεται ἐν ὄργῃ, συνοδεύει χειρονομία, δι' ἧς προτείνεται ἀνοικτὴ ἢ παλάμη τῆς χειρὸς ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν ἐκείνου, καθ' οὗ στρέφεται, ἥτοι σφακέλωμα.⁵ Αὕτη φέρεται καὶ ὑπὸ ἄλλας παραλλαγὰς, οἷον : *να πέντε ἦ τὰ πέντε ἔς τὰ μάτια σου.*

να μῆν ἔιχες γένει. Λέγεται ὑπὸ τῶν γονέων κατὰ τῶν θλιβόντων αὐτοὺς τέκνων.

¹ Ἴδὲ *N. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 250 κ.ἑξ. καὶ τόμ. Β', σ. 1051 κ.ἑξ. *Martin Nilsson*, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ θρησκεία (κατὰ μετὰφρ. Ἰω. Θ. Κακριδοῦ), Ἀθήναι 1953, σ. 68. Πρβλ. καὶ *Γ. Κ. Σπυριδάκη*, ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 11 - 12 (1958 - 1959), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 292 - 294.

² Ἴδὲ καὶ *Στίλπ. Π. Κυριακίδου*, Ἑλληνικὴ Λαογραφία, ἐν Ἀθήναις 1922, σ. 124 κ.ἑξ.

³ Γενικῶς περὶ ἀρῶν ἰδὲ *N. Γ. Πολίτου*, Εὐχαὶ καὶ κατάρααι παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ, Φιλ. Σύλλ. ΚΠ., τόμ. Θ' (1874 - 75), ἐν Κων/πόλει 1875, σ. 321 - 335.

⁴ Περὶ αὐτῆς ἰδὲ καὶ *N. Γ. Πολίτην*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 334.

⁵ Περὶ τοῦ σφακέλου καὶ τῆς ἀποδομένης εἰς αὐτὸ ἐννοίας ἰδὲ *N. Γ. Πολίτου*, Λαογραφικὰ Σύμμεκτα, τόμ. Β', 1921, σ. 317 κ.ἑξ. (Υβριστικὰ σχήματα (Σφάκελο, Μούντζα, ποῦλος, σαμᾶρκο).

νὰ μῆν ἔιχες πάντρωσει
 νὰ μιν σοσεῖς
 νὰ μιν φτάξεις
 νὰ σὲ πάρει ὁ χάρος.

ΙΑ'. ΓΛΩΣΣΑ

Περὶ τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς γλώσσης παρατηρεῖ γενικῶς ὁ Guys ὅτι οὐχὶ σπανίως ἀνευρίσκει τις ἐν αὐτῇ τουρκικὰ στοιχεῖα. Παρὰ ταῦτα ἡ γλῶσσα διατηρεῖ τὸ βάθος καὶ τὸν ἐκφραστικὸν πλοῦτον τῆς ἀρχαίας (1,99). Εἰδικώτερον προβαίνει εἰς βραχείας γλωσσικὰς παρατηρήσεις ἢ παραθέτει, πλὴν τοῦ ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἀναγραφομένου, καὶ γλωσσικὸν ὕλικόν, οἷον τοπωνύμια, παρωνύμια κ.ἄ. Οὕτω κάμνει λόγον περὶ προφορᾶς ἐν συνεφορᾷ τῶν συμφώνων ν-π ὡς b (ἀπερρίνωσις): *tin borta* ἀντὶ *tin porta*, *ton bono* ἀντὶ *ton pono*, περὶ ἧς λέγει ὅτι εἶναι περισσώτερον γλυκεῖα (*plus doux*) (1,150), περὶ τῆς προφορᾶς φωνηέντων τινῶν (2,205) κ.ἄ. Ἐν τῶν παρωνυμίων σημειοῦμεν τὸ *Mavromati* (Μαυρομάτης) (1,111). Διὰ τοῦ *Arkhondas* (ἄρχοντας), *Arkhondissa* (ἀρχόντισσα) προσαγορεύονται οἱ εὐγενεῖς τὴν καταγωγὴν καὶ πλούσιοι (1,104). Ἐκ τοῦ ἄλλου ὕλικου εἶναι ἐνδιαφέροντα ἔτι τὰ παρατιθέμενα *rapas*, *paradia* (παπαῦς, παπαδιά) (1,239), *parapana* (παραμάννα, τροφὸς) (1,48), *oxomessa* (ὄξωμέσα), ὅπερ εἶναι ὄνομασία τρόπου τοῦ χορεύειν νησιωτικὸν χορὸν (1,179, σημ. 1), καὶ τὸ τοπωνύμιον *Misitra* (Μυστράς) (1,183).

III. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Α'. ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ, ΤΟΝ ΓΑΜΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΗΝ

α) Γέννησις.¹

Dans la plupart des isles Grecques, les femmes exercent la médecine, au moyen de quelques recettes héréditaires, ou de simples, dont elles ont la connoissance; ce que j'ai heureusement éprouvé moi-même à l'isle de Milo. Elles se mêlent aussi seules des accouchemens (1,258).

Les Grecs ont aussi leurs jours heureux et malheureux. Le quarantieme jour est un jour sacré pour les femmes en couche, qui ne sortiroient pas auparavant. Anciennement les femmes en couche le célébroient com-

¹ Περὶ τῶν κατὰ τὴν γέννησιν ἐθίμων ἰδὲ *N. Γ. Πολίτου*, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Γ', σ. 206-221, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία.

me une fête, et de-là il étoit appelé *τεσσαρακοστόν*. Avant ce jour il ne leur étoit pas permis d'aller au Temple, et encore aujourd'hui les femmes ne peuvent pas s'y présenter, dans certains tems (1,143).

Αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἑλληνικῶν νήσων ἀσκοῦν τὴν ἰατρικὴν διὰ συνταγῶν γνωστῶν εἰς αὐτὰς ἐκ παραδόσεως ἢ στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας αὐτῶν, ὡς ὁ ἴδιος ὁ Guys ἐπιστοποίησεν ἐν τῇ νήσῳ Μήλω. Αἱ γυναῖκες αὐταὶ ἐκτελοῦν καὶ τὸ ἔργον τῆς μαίας.

Διὰ τὴν λεγὼν ἢ τεσσαρακοστὴ ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἡμέρα θεωρεῖται ἱερά. Πρὸ τῆς ἐλεύσεως ταύτης δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Ἡ συνήθεια αὕτη εἶναι ὁμοίως γνωστὴ παρ' ἀρχαίοις καὶ βυζαντινοῖς Ἑλλησι.¹

β) Γάμος.

Ils regardent l'état du mariage comme un devoir de citoyen, et se marient fort jeunes (les Grecs modernes) (1,232).

...la population languit, parce qu'on ne peut contempler d'un œil satisfait et tranquille le bonheur de sa postérité. En revanche, le Grec, l'Arménien et le Juif (Nations dont l'Empire Turc est inondé, et que le Turc méprise au point de ne pas être effrayé du nombre de ses esclaves), se livrent sans contrainte au penchant de la nature. Ils espèrent qu'une postérité nombreuse pourra recouvrer quelque jour, à la faveur d'une révolution, tout ce que les Conquistadors de la Grece leur ont enlevé. Le mariage a donc pour eux un attrait puissant, et l'on y voit peu de célibataire (1,235).

Αἱ πληροφορίες τοῦ Guys περὶ τῶν κατὰ τὸν γάμον ἐθίμων² εἶναι λίαν ἐκτενεῖς ἐν σχέσει πρὸς ὅσα περὶ τῶν κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὴν τελευτὴν συνηθειῶν ἀναφέρονται ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ σχετικὴ ὕλη περιλαμβάνεται ἐν τῇ 6ῃ κυρίως ἐπιστολῇ αὐτοῦ (1,232 - 257).

Γενικῶς παρατηρεῖ ὅτι οἱ νέοι Ἑλληνες ἔχουν διατηρήσει τὰς πλείστας τῶν συνηθειῶν, ἐξ ὧν ὑπῆρχον εἰς τοὺς γάμους τῶν ἀρχαίων των προγόνων (1,232).

¹ Ἰδὲ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν καὶ τὸν γάμον ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγολογικῶν πηγῶν, Ἔπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. Ζ' (1952), ἐν Ἀθήναις 1953, σ. 114 - 115, ἐνθα καὶ ἡ προγενεστέρα βιβλιογραφία.

² Περὶ τούτων γενικῶς ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Β', σ. 218-267, τόμ. Γ', σ. 292-322, ἐνθα χρησιμοποιοῦνται καὶ αἱ σχετικαὶ εἰδήσεις τοῦ Guys, παρέχεται δὲ καὶ ἐκτενὴς βιβλιογραφία.

Εἶτα ἐπισημαίνει τὸ φαινόμενον τῆς συζεύξεως τῶν Ἑλλήνων ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ, ὑπολαμβάνων τοῦτο ὡς ἀπόρροίαν τῆς δεινῆς θέσεως τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων ἔναντι τῶν σκληρῶν κυριάρχων Τούρκων καὶ τῆς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ψυχολογίας αὐτῶν, ἐπιθυμούντων, ὅπως καταστοῦν πολυαριθμότεροι, διὰ τὰ δύνηθουσιν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι τὰ ἐξεγεροῦν πρὸς ἀπελευθέρωσίν των. Ὁ γάμος οὕτως ἀποτελεῖ δι' αὐτοὺς ἰσχυρὸν θέληγτρον καὶ ἔνεκα τούτου παρατηρεῖ τις ἐν Ἑλλάδι ὀλίγους ἀγάμους.

Ἡ ἀποψις αὕτη τοῦ Guys ὅτι ἡ πρώϊμος σύζευξις ἐν Ἑλλάδι καὶ ἡ τάσις πρὸς ἀπόκτησιν πολλῶν τέκνων ὑπηρετοῦντο ἐξ ἐθνικῶν λόγων γενικωτέρας σημασίας ἀνταποκρίνεται ἴσως ἐν μέρει μόνον εἰς τὴν ἀλήθειαν. Εἶναι γνωστόν, ὅτι πολλαχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου ἐπεκράτει καὶ μέχρι σήμερον διατηρεῖται τὸ ἔθιμον τῆς συνάψεως γάμων ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ, ἔχον τὴν ἀρχὴν του κυρίως εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀντίληψιν ὅτι οὕτως ἐξασφαλίζεται ἡ εὐτυχία, ἰδίᾳ δ' ἡ σωματικὴ εὐεξία τῶν συζευγνυμένων.¹

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας οἱ γονεῖς, ἀκολουθοῦντες τὸ μὲν μακρὰν συνήθειαν ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων,² τὸ δ' ἀποβλέποντες εἰς τὴν προστασίαν τῶν θηλέων τέκνων των ἀπὸ τῶν ἀρπακτικῶν διαθέσεων τῶν Τούρκων κατέβαλλον ἀσφαλῶς φροντίδας, ὅπως τὰ ὑπανδρεύουν κατὰ τὸ δυνατόν ἐνωρίς. Τὸ γεγονὸς τοῦτο καὶ αἱ ἐπικρατοῦσαι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀντιλήψεις περὶ παιδοποιΐας, διάφοροι τῶν νῦν ἰδίᾳ τῶν ἀνθρώπων τῶν πόλεων, συνέπηγοντο ἀναγκαίως καὶ τὴν ἀπόκτησιν πολλῶν τέκνων.

...ils ont, comme autrefois, des entremetteuses, qu'on appelle encore *Proxenetes*. Ces femmes sont d'autant plus nécessaires, que les filles, étant presque toujours renfermées dans le *Gynécéon*, un homme ne peut se décider pour celle qu'on lui propose, que sur le rapport qu'on lui en fait; et dès que le voile tombe devant lui, il est engagé de manière à ne pouvoir plus reculer (1,236).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μανθάνομεν ὅτι ὡς προξενηταὶ ἐχρησιμοποιοῦντο αἱ γυναῖκες. Τὴν ἀναγκαιότητα τῶν προξενητριῶν τούτων εἰς τὴν σύναψιν τῶν συνοικεσίων ἐδικαιολόγει πλήρως ἡ ἐπικρατοῦσα αὐστηρότης τῶν ἡθῶν ἀλλὰ καὶ ἡ συνέχισις τοῦ ἀρχαίου, ἰδίᾳ δὲ τοῦ βυζαντινοῦ, ἔθιμου τῆς θαλαμείσεως τῶν γυναικῶν κατὰ τὸν πρὸ τοῦ γάμου βίον αὐτῶν.³

¹ Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. Γ', σ. 232-233.

² Ἰδὲ Φαίδ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. Δ', σ. 76-77.

³ Ἰδὲ Γεώργ. Κ. Σπυριδάκη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 129 κ.ἐξ.

Il est vrai qu'un Grec qui se marie fait des présens, mais ils sont purement arbitraires; et nulle obligation d'acheter la femme qu'il épouse, puisqu'au contraire il ne la prendroit point sans une dot proportionnée a sa condition (1,237).

La plus grande partie de la dot consiste en pierreries et en habits qu'on étale avec faste (1,249).

Les Grecs tirent aujourd'hui beaucoup de vanité de cet étalage, qui se fait toujours dans l'appartement même où les parens de la fiancée reçoivent les visites (1,250).

Διὰ τῶν ἀνωτέρω (1,237) ὁ Guys ἀποκρούει τὴν γνώμην ὅτι διετηρεῖτο ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀρχαία συνήθεια προσφορᾶς δώρων ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ εἰς τοὺς γονεῖς τῆς νύμφης πρὸς ἐξαγορὰν αὐτῆς. Ἀντιθέτως, ἐπάγεται, οὐδεμία τοιαύτη ὑποχρέωσις ὑφίσταται ἐκ μέρους τοῦ γαμβροῦ, ὅτι δὲ τὰ προσφερόμενα ὑπ' αὐτοῦ δῶρα εἶναι ἐντελῶς αὐθόρμητα.

Τὰ πράγματα δὲν ἔχουν οὕτω. Διότι, ὡς εἶναι γνωστόν, τὸ ἔθιμον τῆς ἐξαγορᾶς τῆς νύμφης ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ ἀπαντᾷ καὶ μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων¹ ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐπὶ παραδείγματος ἐν Μάνη. Τοῦτο, μαρτυρούμενον καὶ ὑπ' ἄλλων συγγραφέων καὶ περιηγητῶν, εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὴν τῶν Λατίνων *coemptio* καὶ ἀπαντᾷ οὐ μόνον παρ' Ἑλλήσι ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς, οἷον τοῖς Ἀλβανοῖς καὶ Λιθουανοῖς, ἔλκον, ὡς φαίνεται, τὴν καταγωγὴν του ἐκ τῶν ἀρχαιωτάτων βαρβάρων λαῶν.²

Τὰ ἐν 1,149 καὶ 250 ἐκτιθέμενα ἀφοροῦν εἰς τὴν σύστασιν τῆς προικὸς τῆς νύμφης. Τὸ σύνολον τῆς προικὸς συνίστων συνήθως πρὸς τοῖς ἀναφερομένοις καὶ χρηματικὸν ποσόν, κτήματα, ἐπιπλα κ.ἄ. Κατὰ τὸν Guys, ἀποκρούοντα τὴν ἐξαγορὰν τῆς νύμφης, ἡ νύμφη ὄφειλε νὰ ἔχη ἰδίαν προῖκα, ἀνάλογον τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς οἰκογενείας της. Καὶ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα μεσοῦντα ὅμως ὑπῆρχον οἱ προικοθηῖραι γαμβροί, οἵτινες, ὡς καὶ νῦν, ἐξεβίαζον τοὺς γονεῖς τῆς κόρης. Οἱ τελευταῖοι πιεζόμενοι ὑπέκυπτον, ὡς φαίνεται, εἰς τὰς παραλόγους ἀξιώσεις τῶν μνηστήρων ἢ ἐκ φιλαρεσκείας ὀρμώμενοι, μάλιστα δ' οἱ εὐπορώτεροι τούτων, ἔστεργον τὸν προικισμόν τῶν θυγατέρων των διὰ γενναιοτάτης προικὸς, καθιστάμενοι πρόξενοι κοινωνικῶν ἀνωμαλιῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἀντιδράσῃ ἐκτοξεύουσα ἀφορισμὸν ἐναντίον τῶν διδόντων ὡς προῖκα εἰς τὰς θυγατέρας των χρηματικὸν ποσόν

¹ Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτην, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 235 κ.εξ.

² Αὐτόθι.

πλέον τῶν τριῶν χιλιάδων γροσίων (1,237, σημ. 2) ἢ ἄλλοτε καθορίζουσα τοῦτο κατ' ἀνώτατον ὄριον εἰς 1500 γρόσια.¹

Les Grecs n'ont pas aujourd'hui de tems marqué pour les noces comme les Anciens, qui se marioient ordinairement dans le mois de Janvier, appellé pour cela *Gamelion* (1,236).

Διὰ τὴν ἀναφέρει ὁ Guys, ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁρισμένος χρόνος διὰ τὴν τέλεσιν τῶν γάμων συνάγεται, ὅτι δὲν παρατήρησεν ἀποφράδας ἡμέρας ἢ μῆνας, καθ' οὓς δὲν ἐτελοῦντο ἀσφαλῶς γάμοι καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν του.

Le *Paranymphé* et la *Pronube* sont aujourd'hui représentés, chez les Grecs, par le compere et la commere, qui accompagnent les époux jusqu'au bout de la cérémonie (1,244).

Les Grecs modernes ... ont un *Paranymphé* différent du *Compere*, qui est chargé de tout le détail de la fête (1,252).

Ἐκ τῶν εἰδήσεων τούτων ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ παρακουμπάρου, ὅστις ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Guys ὡς παράνυμφος καὶ ὅστις ἦτο ἐπιφορτισμένος μὲ πολλὰς ἐργασίας κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ γάμου.

Aujourd'hui, la veille des noces, la jeune mariée est menée au bain comme en triomphe, et plusieurs femmes l'accompagnent (1,241).

Une jeune fille qu'on va marier est conduite au bain en cérémonie et au son des instrumens, la veille de ses noces, assistée de toutes ses parentes et amies; la journée se passe ensuite en festins et en danses (1,230).

Τὸ λουτρὸν τῆς νέμφης, λαμβάνον χώραν κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου, προσελάμβανε πανηγυρικὸν καὶ ἑορταστικὸν χαρακτήρα. Ἡ περιγραφὴ ἐξ ἄλλου ἐπιτρέπει νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ συγγρ. ἔχει ὑπ' ὄψει του λουτρὸν τελούμενον ἐν δημοσίῳ τινὶ λουτρῶνι.²

Arrivés à l'Eglise, les nouveaux époux portent chacun une couronne, que le Prêtre, pendant la celebration, change alternativement, en donnant la couronne de l'époux, à l'épouse, et celle de l'épouse à l'époux (1,244).

Les couronnes nuptiales étoient consacrées, comme elles le sont aujourd'hui parmi les Grecs. Vous avez déjà vu qu'ils en avoient pour les festins, et pour tous les états, depuis le trône jusqu'à la houlette.

Je ne dois pas oublier une cérémonie essentielle que les Grecs ont

¹ Ἴδὲ Ν. Γ. Πολίτην, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 244 - 245.

² Ἴδὲ καὶ Ν. Γ. Πολίτην, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 259 - 260.

conservée: c'est la coupe de vin qu'on présentait anciennement au nouvel époux en signe d'adoption. Elle étoit le symbole du contrat et de l'alliance. Après lui, l'épouse buvoit du vin de la même coupe, qu'on offroit ensuite à tous les parens et aux convives ... aujourd'hui c'est le Prêtre qui, après avoir béni les nouveaux époux, leur présente la coupe de vin; il en donne ensuite au parreïn, a la marreine, et aux témoins (1,246-247).

Ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἀνωτέρω ἔθιμων, λαμβανόντων χώραν κατὰ τὴν ἱεροτελεσίαν τοῦ γάμου, ἄξιον ὁπωσδήποτε προσοχῆς εἶναι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ κοινὸν ποτήριον, ἐξ οὗ, προσφερομένου ὑπὸ τοῦ ἱερέως, πίνουν οἱ νυμφίοι, ὁ παρὰ νυμφος καὶ οἱ μάρτυρες (témoins). Ὑπὸ τοὺς τελευταίους νοοῦνται οἱ κατὰ τὴν τελετὴν τῆς στέψεως παρευρισκόμενοι ἐν τῷ ναῶ.¹ Τὸ ἔθιμον τοῦτο θεωρεῖ ὁ Guys συνεχιζόμενον ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ὁρμώμενος ἐκ μαρτυρίας παρὰ Πινδάρου, Ὀλυμπ. Ζ', 1 κ.εξ. Τὴν γνώμην ταύτην ὁμως δὲν ἀποδέχεται ὁ Ν. Γ. Πολίτης.²

Dans les villages et à la campagne, la mariée est conduite au son des instrumens, sur un chariot traîné par des buffles (1,254).

On voit aujourd'hui, dans la marche des Grecs, la même pompe, le même cortège, et la même musique. Elle est ouverte par des danseurs, par des instrumens, et par des chanteurs qui entonnent l'épithalame. La mariée, chargée d'ornemens, les yeux baissés, et soutenue par des femmes, ou par deux de ses proches parens, marche avec une lenteur affectée qui doit la gêner beaucoup. On s'empresse jusqu'à l'impatience pour la voir; on lui adresseroit volontiers les vers de Catulle (1,242).

Marie-t-on une jeune Beauté de Naxe ou de Lesbos, avec un jeune homme de Smyrne? On célèbre le jour de l'hyménée, et les fêtes durent plusieurs jours. La Mariée part enfin sur un char traîné par des bœufs; l'Époux impatient, qu'on voudroit retenir encore, l'enlève malgré les pleurs d'une mère affligée, malgré des sœurs et des compagnes, qui l'ont suivie jusqu'au rivage. La barque fend les flots; le son des instrumens, les regrets, les chants d'hyménée la suivent encore aussi loin que les batteaux de l'isle peuvent aller (1,516).

Anciennement la nouvelle Mariée portoit un voile rouge ou jaune, que les Arméniens ont conservé;... Le brillant flambeau d'hyménée, ... n'a

¹ Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. Β', σ. 237, σημ. 5.

² Αὐτόθι, σ. 237 - 238.

pas été oublié par les Grecs modernes. On le porte devant les nouveaux époux, et dans la chambre nuptiale, où il brûle, jusqu'à ce qu'il soit entièrement consumé. Ce seroit même un mauvais présage, s'il venoit à s'éteindre par quelqu' accident. Aussi y veille-t-on avec autant de soin, que les Vestales en avoient pour le feu sacré (1,243).

J'ai vu jouer encore, à un mariage Grec, un jeu très-ancien, qui se faisoit aux noces les plus distinguées. On portoit, en courant, des flambeaux et des torches, jusqu'au but convenu entre les acteurs: celui qui laissoit éteindre sa torche perdoit et payoit l'amende imposée par le Roi du jeu, au profit de celui qui portoit son flambeau allumé jusqu'au bout de la carrière (1,218).

Αἱ εἰδήσεις αὗται ἀφοροῦν γενικῶς εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς συνοδείας τῆς νύμφης (ιδὲ καὶ πίν. III), φερομένης κατ' αὐτὰς ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἐφ' ἄρματος, ὅπερ σύρεται ὑπὸ βουβάλων ἢ βοῶν, καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς γαμηλίου πομπῆς, ἣτις λαμβάνει χώραν ἐν τοῖς χωρίοις.¹ Τὰ ἀναγραφόμενα περὶ δαδούχων προηγούμενων τῆς γαμηλίου πομπῆς ἠμφεσβητήθησαν ὑπὸ τοῦ Wachsmuth, ὡς μὴ ἀνταποκρινόμενα πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὴν γνώμην ταύτην ἀποκρούει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, στηριζόμενος εἰς τὸ γεγονός ὅτι «καὶ μέχρι τοῦ νῦν εἰς πολλὰ μέρη ἐπικρατεῖ ἡ τοιαύτη συνήθεια». ² Ἀντιθέτως τὴν ἀκολουθοῦσαν εἶδησιν περὶ διασώσεως κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ γάμου τῶν ἀρχαίων λαμπαδηδρομιῶν θεωρεῖ ἀσύστατον, προσελθοῦσαν ἴσως ἐκ παρεξηγήσεως ὑπὸ τοῦ Guys παιδαριωδῶν παιγνίων τῶν φερόντων τὰς δᾶδας.³

La mariée, chez les Grecs, est encore soutenue par des femmes, ou par les hommes qui l'accompagnent; à la porte du mari il se fait une autre cérémonie aussi ridicule que le passage du seuil qu'il ne falloit pas toucher. Dès que la mariée arrive, on étend un tapis sur un crible, et on la fait marcher dessus, en entrant chez son mari. Si le crible, sur lequel elle ne manque pas de s'appuyer fortement, ne crevoit pas sous ses pieds, on auroit contre elle des soupçons qui alarmeroient son époux; mais il est tranquille et content, après l'épreuve du crible (1,249).

Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ μετὰ τὴν στέφιν ἐπικρατοῦν ποικιλώτατα ἔθιμα· π.χ. ἐνιαχοῦ ἀναρπάζεται

¹ Ἰδὲ καὶ Ν. Γ. Πολίτην, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Γ', σ. 283 - 285.

² Αὐτόθι, σ. 285, σημ. 2.

³ Αὐτόθι, σ. 285 - 286.

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ.—ΛΑΟΓΡ. ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΤΟΥ P. AUG. DE GUYS.

ΠΙΝΑΞ ΙV.

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ.— ΛΟΓΓΡ. ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΤΟΥ P. AUG. DE GUYS

ἡ νύμφη, διὰ νὰ μὴ πατήσῃ ἐπὶ τοῦ κατωφλίου, ἀλλαχοῦ ὁμοῦ μετὰ τοῦ γαμβροῦ δεδεμένη σύρεται ὑπὸ τῆς πενθερᾶς ἐντὸς τῆς οἰκίας κ.ἄ.¹ Κατὰ τὸν Guys ἡ νύμφη εἰσερχομένη ὑποχρεοῦται νὰ πατήσῃ ἐπὶ κοσκίνου μετὰ τάπητος ἐπ' αὐτοῦ, ὅπερ εἶναι τεθειμένον ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς οἰκίας, ἀποδεικνυομένης ἐκ τῆς διαρρηξέως ἢ μὴ αὐτοῦ τῆς ἀγνότητος αὐτῆς.²

Le nouveau marié, chez les Grecs, donne une poignée de dragées à chacun de ceux qui assistent à sa noce, ou qui vont le voir (1,253).

Οἱ νεόνυμφοι εἰσέρχονται εἰς τὴν ἐστολισμένην κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου δι' ἀνθῶν καὶ χλόης εἰς τὰς θύρας οἰκίαν (1,254). Μετὰ δὲ τὴν εἴσοδον λαμβάνει χώραν διανομὴ κουφέτων εἰς τοὺς παρισταμένους.

La cérémonie du mariage est précédée chez les Grecs, par des fêtes qui l'annoncent (1,240)

Les fêtes du Mariage se passent en jeux, en divertissemens et en danses. On fait venir des baladins et des sauteurs qui amusent les conviés par leurs tours d'adresse et de force (1,250 - 251).

On danse encore et on chante pendant toute la nuit, mais les compagnes de la nouvelle mariée en sont exclues. Elles se rejouissent entr'elles dans des appartemens séparés et éloignés du tumulte de la noce (1,254).

Μετὰ τὴν εἴσοδον τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ ἀρχίζει ἡ εὐωχία καὶ διασκέδασις τῶν προσκεκλημένων τοῦ γάμου. Γελωτοποιοὶ βεβαίως, ὡς ἀνωτέρω ἀναφέρεται, πρὸς ψυχαγωγίαν τῶν εὐωχουμένων δὲν προσεκαλοῦντο εἰμὴ μόνον εἰς οἰκίας πλουσιῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες καὶ θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τοὺς ἱκανοποιήσουν χρηματικῶς. Οἱ χοροὶ καὶ τὰ ἄσματα ἐξ ἄλλου διαρκοῦν καθ' ὅλην τὴν νύκτα.

Les Parens ne quittent jamais l'appartement où sont les nouveaux époux, et lorsque le Compere conduit le Marié au lit nuptial, il le laisse à la porte de l'appartement; il faut qu'il en achete l'entrée par un présent au Paranymphe qui la garde (1,252).

¹ Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 292 - 293 καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχεῖον, ἔτ 2 (1940), σ. 155 - 156 (ἀνάτ., σ. 91 - 92).

² Ὁ Ν. Γ. Πολίτης παραθέτων μετ' ἄλλων τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 293, σημ. 1) γράφει: «Ἐνίοτε θέτουσι τάπητα ἢ κόσκινον, ἢ τάπητα ἐπὶ κοσκίνου, ἅτινα ὑποχρεοῦται (ἡ νύμφη) νὰ ὑπερπηδήσῃ. Ἡ παρατήρησις αὕτη καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Guys ἀναφερόμενα εἶναι ἐσφαλμένη. Ἡ νύμφη δηλ. δὲν ὑπερπηδᾷ ἀλλὰ πατεῖ, ὡς ἐλέχθη, ἐπὶ τοῦ κοσκίνου καὶ τοῦτο οὐχὶ διὰ νὰ μὴ πατήσῃ ἐπὶ τοῦ κατωφλίου, ὅπερ κακὸς οἰωνὸς θεωρεῖται γενικῶς, ἀλλὰ πρὸς δοκιμασίαν τῆς ἀγνείας αὐτῆς. Περὶ τοῦ ἐθίμου ἰδὲ καὶ κατωτέρω, σ. 248.

Ἡ ὁδήγησις τῶν νεονύμφων εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον γίνεται, ὡς γνωστόν, κατὰ ποικίλους τρόπους. Ἐν Λέσβῳ λ.χ. ὁδηγεῖται ἡ νύμφη ὑπὸ τῆς μητρὸς της, ὡς καὶ ὁ γαμβρὸς εἶτα ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρὸς. Ἐν Πυργίῳ Χίου τὴν νύμφην συνώδευον οἱ γονεῖς, ὁ κουμπάρος, ὁ σύντροφος καὶ ἡ συντρόφισσα¹ κ.τ.λ. Κατὰ τὸν Guys ὁ κουμπάρος ἔχει ἐπιφορτισθῆ μετὰ τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην. Οὗτος ἐγκαταλείπει τὸν γαμβρὸν εἰς τὴν θύραν τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου, ἀφοῦ πρότερον δώσῃ δῶρόν τι εἰς τὸν φυλάττοντα τὴν θύραν παράνυμφον (παρακούμπαρον).

Souvent même pendant plusieurs jours le nouveau marié fait de vains efforts pour détacher la ceinture qu'on lui oppose, et la résistance qu'il éprouve est regardée par les parens de la jeune femme comme une preuve de sa bonne éducation: ce qu'on appelle en grec *Camaroma* de Καμαρένω, *laboro, labore fatisco*. La fille de *Caradja*, premier interprete de la Porte, fit une belle résistance de trois jours (1,109).

Ὅτι ἡ ἀναφερομένη ἀντίστασις τῆς νύμφης εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ γαμβροῦ μετὰ τὸν γάμον, ὅπως ἀποσπάσῃ τὴν ζώνην αὐτῆς, δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ καμάρωμα αὐτῆς, ὅπερ λαμβάνει χώραν κατὰ διαφόρους περιστάσεις πρὸ τῆς στέψεως ὑπὸ διάφορον ἐντελῶς μορφὴν, εἶναι προφανές.² Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ ἄλλου τινὸς ἐθίμου, ὅπερ ὁμως δὲν ἠδυνήθηεν νὰ συσχετίσω ἢ ταυτίσω πρὸς ἄλλο γνωστὸν εἰς ἡμέ.

γ) Τελευτή.

Les Grecs observent l'ancienne coutume de laver les corps avant de les ensevelir, ce que pratiquent aussi les Turcs (1,272 - 273).

Les Grecs ont conservé l'usage d'habiller les morts de leurs plus beaux habits, et de les porter au tombeau avec le visage découvert (1,284, σημ. 2).

Si c'est une jeune fille, on lui met ses plus beaux habits, et on la couronne de fleurs (1,275).

Ὅσας πληροφορίας ἀναφέρει ἐνταῦθα ὁ Guys ἀφοροῦν εἰς τὰ μετὰ τὴν ἐκπονήν τοῦ τελευτήσαντος ἐπικρατοῦντα ἔθιμα.³

¹ Ἴδὲ Ν. Γ. Πολίτην, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 298.

² Ἴδὲ περὶ τούτου ἐνθ' ἀνωτ., σ. 272, σημ. 1.

³ Περὶ τούτων γενικῶς ἰδὲ ἐνθ' ἀνωτ., σ. 323 - 362, ἐνθα καὶ λίαν ἐκτενῆς βιβλιογραφία.

Τὸν νεκρὸν, τὸν ὁποῖον ἠπείγοντο νὰ ἐνταφιάσουν κατὰ τὸν συντομώτερον δυνατὸν χρόνον (1,275) ἔλουν ἐν πρώτοις, προφάνως δι' ὕδατος ἢ οἴνου, ὅπερ καὶ ἀρχαία συνήθεια ἦτο.¹ Τὴν λούσιν ἐπακολουθεῖ ἡ περιγραφομένη ἀνωτέρω ἔνδυσις καὶ στολισμὸς τοῦ νεκροῦ. Ὁ τελευταῖος ἦτο προδήλως ἀνάλογος τῆς ἡλικίας καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ ἐκλιπόντος, ὡς ἀνάλογοι θὰ ἦσαν οἱ θρηνοὶ καὶ τὰ μοιρολόγια, μυρολογία κατὰ τὸν συγγο.² ἄτινα συμμετεχόντων τῶν οἰκείων ἀλλὰ καὶ μοιρολογητριῶν ἐξ ἐπαγγέλματος (1,273), συνώδευον τὸν νεκρὸν μέχρι τῆς ταφῆς του, συνεχίζοντο δὲ καὶ μετέπειτα (1,273-274). Αἱ γυναῖκες ἔτιλλον τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἢ διεορήγγυον τὰ ἐνδύματά των ἐκ τῆς βαθείας λύπης καὶ ἀπογνώσεως διὰ τὴν ἀπώλειαν προσφιλοῦς των προσώπου (1,266-267, 274), ὡς καὶ μέχρι τοῦ νῦν συμβαίνει.³

Μετὰ τὴν ἔνδυσιν καὶ τὸν στολισμὸν ἐλάμβανε χώραν ἡ πρόθεσις τοῦ νεκροῦ. Οὗτος τοποθετεῖται, κατὰ τὸν Guys, εἰς τὸν προθάλαμον τῆς οἰκίας μετὸς πόδας ἐστραμμένους πρὸς τὴν θύραν καὶ τὸ πρόσωπον ἀκάλυπτον, διατηρούμενον μάλιστα οὕτω μέχρι τοῦ ἐνταφιασμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐκφορὰν σχηματίζεται νεκρικὴ πομπή, εἰς ἣν, προηγουμένων ἐκμεισθωμένων μοιρολογητριῶν, τοῦτο ἀσφαλῶς δὲν θὰ συνέβαινε πάντοτε, συμμετέχουν ἀκολουθοῦντες καὶ κλαίοντες οἱ γονεῖς, οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι (1,268 - 270, 273. Πρβλ. καὶ 284).

Τὴν ἐκφορὰν τοῦ νεκροῦ διερχομένην διὰ τῶν ὁδῶν παρακολουθοῦν ἐκ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν γυναῖκες, αἵτινες ἐκ τῶν παραθύρων ραίνουν δι' ἀνθέων καὶ ἀρωμάτων τὸ διερχόμενον φέρετρον, ὅσάκις νεανίς τις π.χ. εἶναι ἡ τελευταία (1,275). Περαιτωθείσης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας ἐπακολουθεῖ ὑπὸ τῶν παρακολουθούντων τὴν κηδεῖαν ἀσπασμὸς τοῦ νεκροῦ· μεθ' ὃ γίνεται ὁ ἐνταφιασμὸς αὐτοῦ (1,284). Οἱ τάφοι εἰς οὓς ὁ νεκρὸς ἐναποτίθεται κεῖνται ἐκτὸς τῶν χωρίων καὶ τῶν πόλεων παρά τινα ὁδὸν ἄγουσαν πρὸς αὐτάς (1,288-289).

Εἰς ἕκαστον τάφον δὲν ἐπιτρέπεται κατ' ἀρχαίαν συνήθειαν νὰ ἐντίθενται πλείονες τοῦ ἑνὸς νεκροί, ἐξαιρουμένης τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν ἦτο τάφος οἰκογενειακὸς (1,293).

¹ Ἴδὲ Ν. Γ. Πολίτην, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 326 καὶ Γ. Ἀ. Μέγαν, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 171 (ἀνάτ., σ. 107), ἐνθα καὶ ἄλλαι σχετικαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς λούσεως τοῦ νεκροῦ.

² Περὶ τούτων ἰδὲ κατωτέρω, σ. 238.

³ Περὶ τοῦ ἐθίμου καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἰδὲ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν, Ἔπετ. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν, τόμ. 20 (1950), σ. 118 κ.εξ.

On ne manque pas de graver un ciseau sur la tombe d'un Sculpteur, des armes sur celle d'un Militaire, et ainsi des autres (1,291).

Outre les pierres qu'on met sur les tombeaux, on y trouve de petites colonnes sépulcrales, qui, comme autrefois, portent simplement les noms de ceux qui sont enterrés. C'est encore un usage adopté par les Turcs (1,296).

D'ailleurs, la curiosité, l'humanité même, trouvent à se satisfaire dans les inscriptions qui animent ces monumens, et où, trop souvent, les malheureux humains reçoivent, pour la première fois, la récompense de leurs vertus (1,302-303).

Ἡ συνήθεια αὕτη τοῦ ἐγκαρᾶσσειν ἐπὶ τῶν τάφων σύμβολα δηλωτικά τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν τελευτησάντων ἦτο ἡδιαδεδομένη κυρίως ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.¹ Τὰ σύμβολα ταῦτα δύνανται ἔτι νὰ δηλοῦν τὸ φύλλον ἢ τὴν ἡλικίαν τοῦ ἀποβιώσαντος. Ἐπὶ τῶν τάφων ἐκαρᾶσσοντο τὰ ὀνόματα τῶν νεκρῶν ἢ ἐπιγραφαὶ σχετικαὶ πρὸς αὐτούς.

Le repas des funérailles n'a pas été négligé par les Grecs modernes; c'est le plus proche parent qui est chargé de ce soin, et qui par-là termine la cérémonie (1,277).

Τὸ ἀναφερόμενον δεῖπνον, ὅπερ συνήθως παρηγοριὰ δημωδῶς σήμερον καλεῖται, λαμβάνει χώραν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας ἐν τῇ οἰκίᾳ προφανῶς τοῦ τελευτήσαντος. Πρὸς τὸ δεῖπνον τοῦτο εἶναι συνυφασμένα ποικίλα ἔθιμα, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι ἀκόμη καὶ μέχρι σήμερον.²

Τὸ πένθος διὰ τὸν θανόντα, ὅταν οὗτος ἰδίᾳ εἶναι νέος, εἶναι μακρόν. Οἱ γονεῖς μετὰ τῶν φίλων τῆς οἰκογενείας θρηνοῦν ἐπὶ μακρόν καὶ μοιρολογοῦν αὐτὸν ἀναμιμνησκόμενοι τῶν ἀρετῶν του καὶ ἐξαίροντες αὐτὰς (1,272 καὶ 279). Ἐν Πελοποννήσῳ μάλιστα, παραδίδει ὁ συγγο., les pleureuses ne quittent pas la maison du défunt pendant une espace de tems plus ou moins long, suivant la condition ou les facultés de la famille. Leur emploi est de chanter les louanges du mort, elles recommencent pour chaque visite qui arrive. Leur chant est également appelé μυρολογία (1,273).

Πλὴν τοῦ οὔτως οἰκοὶ ἐκδηλουμένου πένθους ἐπικρατεῖ, κατὰ τὸν συγγο., τὸ ἔθος νὰ ἐπισκέπτονται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τοὺς τάφους, μνήματα καλουμένους, καὶ νὰ κλαίουں ἐπ' αὐτῶν. Αἱ γυναῖκες τίλλουν ἐν εἴδει θυσίας τὴν κόμην αὐτῶν ἐπὶ τῶν μνημάτων (1,298, 301-303).

¹ Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτην, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 339.

² Ἰδὲ αὐτόθι, σ. 342-345.

Πλήν τῶν ἐκτάκτων ἐπισκέψεων τῶν συγγενῶν τῶν θανόντων εἰς τὰ μνήματα λαμβάνουν χώραν τοιαῦται καὶ κατὰ τακτὰς ἡμέρας. Περὶ τούτων λέγει ὁ Guys: Pendant les Fêtes de Pâques... il y a un jour où ils se rendent en foule aux tombeaux. Là ils pleurent leurs parens, leurs amis, et peut-être encore la perte de leurs ancienne liberté (1,298-299).

Ἡ συνήθεια αὕτη τῆς κοινῆς ἐξόδου τῶν πενθούντων πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν τάφων τῶν θανόντων εἶναι, ὡς γνωστόν, εὐρέως διαδεδομένη παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ. Τοιαῦται ἐξοδοὶ γίνονται οὐ μόνον κατὰ τὸ Πάσχα ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ Χριστούγεννα, τὴν πρώτην τοῦ ἔτους, τῆς Ἀναλήψεως, τοῦ Σταυροῦ κ.ἄ. Τὰ ἐπικρατοῦντα ἔθιμα κατὰ τὰς ἐξόδους ταύτας εἶναι ἕκασταχοῦ διάφορα.¹

Ποίαν ἀκριβῶς ἡμέραν τῶν ἐορτῶν τοῦ Πάσχα συνέβαινον ὅσα ὁ Guys ἀναφέρει δὲν δηλοῦται. Ἐκ παρατιθεμένης εἰκόνης (πίν. IV) ἐξ ἄλλου γίνεται φανερόν ὅτι παρευρίσκειτο ἱερεὺς διὰ τὰ καθιερωμένα θρησκευτικὰ νόμιμα πρὸς τοὺς νεκρούς. Συμπληρωματικῶς ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ ὅτι τὸν θοῆνον ἐπὶ τῶν τάφων ἠκολούθουν ἑορταὶ καὶ χοροὶ «après avoir pleuré sur les tombeaux, y font encore des festins et des danses» (1,308).

Β'. ΛΑΤΡΕΙΑ

Ὁ Guys κάμνει λόγον περὶ ἐπιβιώσεως ἐν τῇ θρησκείᾳ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν συνηθειῶν, παραδόσεων καὶ δεισιδαιμονιῶν (1,134 καὶ 137), τὰς ὁποίας, ὡς γνωστόν, ὁ Χριστιανισμὸς παρὰ τὴν κατὰ καιροὺς σφοδρὰν πολεμικὴν κατ' αὐτῶν δὲν ἠδυνήθη παντελῶς νὰ ἐκριζώσῃ. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι κατ' ἐξοχὴν φιλέορτος, λαμπρύνων τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἐορτὰς διὰ ποικίλων δημοσίων ἐκδηλώσεων, πανηγύρεων καὶ χορῶν, ἁσμάτων κ.ἄ. (1,117, 121 - 122, 298)

Or toujours dans ces lieux déserts et dans ces bois respectés, vous trouverez une fontaine cécèbre pour les guérisons et les miracles qui s'y operent. La découverte d'une source abondante et précieuse, ou de ces eaux minérales, propres pour tant de maladies, a donné lieu a cette dévotion. Ainsi les Grecs ont encore dans leurs montagnes, des cavernes, des forêts, des eaux consacrées par la dévotion qu'ils appellent κληδόνα κληδονίζειν. aquae sanctificatae vel expiatoriæ. Ils y vont en foule dans certains jours de l'année, et boivent de ces eaux; c'est une fête publique. Ils attachent ensuite près de la même fontaine ou de la source, des morceaux de linge ou

¹ Ἰδὲ Γ. Ἀ. Μέγαν, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 198-199 (ἀνάτ., σ. 134-135).

d'étoffe, en signe de guérisons qu'ils ont obtenues. Ils pratiquent aussi la même chose à l'égard des images des Saints dont ils invoquent le secours dans leurs maladies; ils attachent au tableau du Saint un morceau d'étoffe, ou une autre offrande (1,139 - 140).

Ἀναφέρεται περὶ πηγῶν περὶ τῶν ὑδάτων τῶν ὁποίων πιστεύεται, ὅτι κέκτηνται θαυματουργικὴν καὶ ἰαματικὴν δύναμιν. Αἱ πηγαὶ αὗται, αἵτινες ἀξιοῦνται πολλῆς εὐλαβείας, ὑπάρχουν ἐν τοῖς ὄρεσι, σπηλαίοις ἢ δάσεσι. Ταύτας ἐπισκέπτονται καθ' ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, διὰ νὰ πίνουν ὕδωρ. Εἰς αὐτὰς ἔτι μετὰ τὴν κοινὴν ταύτην εὐορτήν ἐγκαταλείπουν «τεμάχια ἐκ ρούχων ἢ ὑφασμάτων εἰς ἔνδειξιν τῆς θεραπείας, ἣν ἐπιτυγχάνουν». Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς εἰκόνας ἁγίων, ὧν τὴν βοήθειαν κατὰ τῶν ἀσθενειῶν ἐπικαλοῦνται.

Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος πηγαὶ εἶναι τὰ καλούμενα συνήθως ἁγιάσματα, ὧν τὰ ὕδατα θεωροῦνται καθηγιασμένα ὑπὸ τινος ἁγίου, ἐξ οὗ κέκτηνται τὰς θεραπευτικὰς αὐτῶν ἰδιότητος.¹ Ὡς πρὸς τὸ ἔθος τῆς ἐγκαταλείψεως εἰς αὐτὰς τεμαχίων ὑφασμάτων, τοῦτο ἀπορρέει, παρατηροῦμεν, ἐκ τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ ὅτι μετ' αὐτῶν συναποβάλλεται καὶ ἡ ἀσθένεια τοῦ πάσχοντος, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας περιστάσεις, καθ' ἃς ἐκ τῆς πίστεως ταύτης ὀρμώμενοι ἐναποθέτουν παρὰ τὰς εἰκόνας ἁγίων, οὓς ἐπισκέπτονται, ἢ τὰς ὁπάς, δι' ὧν διέρχονται, ὀλόκληρα ἐνδύματα.²

«...en voyant de mes fenêtres un bateau Grec qu'on lançoit à l'eau. Avant de mettre la main à l'œuvre pour commencer l'opération, le constructeur a fait venir du vin, et, tenant la coupe, il en arrosé la poupe du bâtiment, en faisant des vœux pour la prospérité du voyage et du propriétaire; il a bu ensuite et fait boire tous les assistans. J'ai vu enfin une libation dans toutes les formes».

Elle doit se retrouver encore à la fin des festins Grecs, qu'on n'acheve pas sans répandre du vin, comme anciennement, en faisant des vœux pour le maître de la maison et pour les convives, ainsi que dans les cérémonies de l'enterrement, ou au repas des funérailles (1,453-454).

Ὁ κατασκευαστὴς πλοίου περιχέει δι' οἴνου τὴν πρύμνην πρὸ τῆς καθελκύσεως αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. Τὴν ἐνέργειαν ταύτην συνοδεύουν εὐχαὶ ὑπὲρ εὐδωδέσεως τοῦ ταξιδίου αὐτοῦ καὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ ἰδιοκτῆτου. Ἐκ τοῦ

¹ Ἰδὲ προχείρως Γ. Ἀ. Μέγαν, ἔνθ' ἀνωτ., ἔτος Ε' - ΣΤ' (1943 - 44), σ. 92 - 93 (ἀνάτυπον, σ. 12).

² Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτην, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 97 κ.ἐξ. καὶ Στέφανον Δ. Ἡμελλον, ἐν Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 11 - 12 (1958-59), σ. 216.

ἐναπομείναντος οἴνου πίνουν μετὰ ταῦτα οἱ παριστάμενοι κατὰ τὴν τελετὴν. Τῆς σπονδῆς ταύτης, ἣν θεωρῶν ὁ συγγρ. ἀρχαίαν συνδέει (ἐνθ' ἄνωτ.) πρὸς ὁμοίας σπονδὰς δι' οἴνου λαμβανούσας χώραν κατὰ τὸ τέλος ἑορτῶν ἢ κατὰ τὰ περιδείπνα, ἀνάλογα εἶναι τὰ καταχύσματα, δι' ὧν ραίνουν τὰ πλοῖα πρὸ τῆς καθελκύσεως αὐτῶν τὸ πρῶτον εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς τοὺς αὐτοὺς σκοποὺς ἀποβλέποντες.

A Rhodes, les enfans... avoient un jeu et une chanson qu'ils conservent encore. Ils alloient en troupes chantans et dansans, et demandoient aux passans pour l'hirondelle nouvellement arrivé... (1,214-215).

Πρόκειται ἐναυθὰ περὶ τοῦ γνωστοῦ χελιδονίσματος ἐν Ρόδῳ, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος (Η', 60) περὶ τούτου παρατηρεῖ ὅτι διετηρεῖτο ἔτι ἐν τῇ νήσῳ. Τὸ ἔθιμον ἔχει ἐπιζῆσει καὶ ἀλλαχοῦ μέχρι τῆς σήμερον.¹

On fait ces gâteaux la veille de Pâques et des grandes fêtes, et les Grecs s'en donnent en présens les uns aux autres (1,122).²

Vous connoissez, M. les danses champêtres en l'honneur de Flore; vous aurez souvent vu le premier de Mai, à Belgrade, à l'isle des Princes, et ailleurs, les femmes et les filles de village aller danser dans la prairie, cueillir et répandre des fleurs, et s'en orner de la tête aux pieds. Celle qui conduit la danse, toujours mieux parée que les autres, représente Flore et le Printems, dont l'hymne qu'on chante annonce le retour. Une des danseuses chante :

Κάλος ἴθην ἰ νίμφίμας ἰ μάια ἰ μάια

et le chœur à chaque couplet répète *Déesse du mois de Mai, Déesse du mois de Mai*. L'air de l'hymne est tendre, plein d'expression et de sentiment: tout dans cette danse peint les charmes de Flore et les douceurs du Printems (1,200-201).

De-là, comme nous sommes enfans des Grecs, est sans doute venu l'usage où sont les nôtres le premier de Mai, de demander un tribut, non pour l'hirondelle, comme anciennement c'étoit le mot; mais pour la jeune fille qui est assise à la porte de la maison, parée de sa plus belle robe, et de fleurs du Printems (1,215).

Αἱ παρατιθέμεναι εἰδήσεις ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐπικρατοῦντα κατὰ τὴν

¹ Ἴδὲ καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταὶ καὶ ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, Ἀθήναι 1957, σ. 136-137, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

² Ἴδὲ περὶ τούτων ἄνωτ., σ. 214.

πρώτην Μαΐου ἔθιμα. Κατὰ τὴν πρώτην ἐξ αὐτῶν, ἣτις ἀποτελεῖ μέρος τῆς περὶ ἑλληνικῶν χορῶν ἐπιστολῆς τῆς Chénier, ἐν τῷ Βελιγραδίῳ, τῇ Πριγκιπονήσῳ ἢ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην λαμβάνουν χώραν πανηγυρικὴ ἔξοδος τῶν γυναικῶν εἰς τοὺς ἀγρούς, συλλογὴ ἀνθέων καὶ λαϊκοὶ χοροί, συνοδευόμενοι ὑπὸ ἁσμάτων, ἑνὸς τῶν ὁποίων ὁ ἀρχικὸς στίχος εἶναι ὁ ἀνωτέρω.

Διὰ τῶν συλλεχθέντων ἀνθέων διακοσμοῦν εἶτα τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των (1,125-126).

Ἐκ τῆς ἐτέρας εἰδήσεως ἐνδιαφέροντα εἶναι ὡσαύτως τὰ περὶ τῆς νεάνιδος, ἣτις κἀθηται πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας κατὰ τὴν πρώτην Μαΐου ἐστολισμένη δι' ἀνθέων τῆς ἀνοιξέως. Τὸ αὐτὸ ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τοῖς Μασσαλιώταις, τοὺς ὁποίους θεωρεῖ ὁ συγγρ. ἀπογόνους ἀποίκων Ἑλλήνων. Ἐνταῦθα οἱ ὀμήλικες τῆς ἐστολισμένης νεάνιδος «ἀπαιτοῦν ἀπευθυνόμενοι πρὸς τοὺς διερχομένους, ὅπως δώσουν ὅ,τι προαιροῦνται διὰ τὴν ὠραίαν τοῦ Μάη» (pour la belle de Mai) ἀλλὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἀποτελεῖ παίγνιον τῶν παίδων σχετικὸν πρὸς τὴν ἑορτὴν (2,150-151).

Γ'. ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ

Les Grecs exercent encore entre eux très-régulièrement l'hospitalité. La maison est en fête à l'arrivée de l'étranger; on lui donne le meilleur appartement (1,261).

Chez les Grecs modernes, quand un Etranger arrive, le maître de la maison va au-devant de lui, l'embrasse, prend sa main qu'il met dans la sienne, et la porte ensuite à sa bouche et sur son front en signe d'amitié et de fidélité. Il le conduit ensuite à l'appartement le plus commode de la maison, et pendant qu'il l'interroge sur sa santé, sur les évènements de son voyage, et sur l'état des personnes qui l'intéressent le plus, les domestiques et les esclaves préparent le bain. Au sortir du bain, il trouve du linge et des habits pour changer. Ceux qu'il a quittés sont enlevés par les esclaves, qui les blanchissent, et les réparent pendant le séjour qu'il fait dans la maison. Si c'est un parent, la femme et la fille du maître de la maison, se chargent elles-mêmes de la plupart de ces soins (1,263-264).

Τὸ ἔθιμον τῆς φιλοξενίας καὶ κατὰ τὴν περίοδον, ἣτις ἀπασχολεῖ ἡμᾶς, ἀσκεῖται ἐντόνως παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ συμφώνως πρὸς τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας. Κατ' αὐτὰς ἡ ὑποδοχὴ τοῦ ξένου ἐν τῇ οἰκίᾳ λαμβάνει πανηγυρικὸν χαρακτῆρα. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας σπεύδει πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ξένου, τὸν χαιρετᾷ διὰ χειραψίας καὶ φέρει τὴν χεῖρα του εἰς τὸ στόμα καὶ τὸ πρόσωπόν του εἰς ἐνδειξιν τῆς φιλίας καὶ τῆς διαθέσεως αὐτοῦ νὰ τὸν φιλοξενήσῃ. Καθ' ὁδὸν

ἔρωτᾷ τὸν ξένον περὶ τῶν ὑποθέσεών του καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ταξιδίου του. Εἰς αὐτόν, ὅταν εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν, παραχωρεῖται τὸ εὐπρεπέστερον δωμάτιον. Εἶτα ὀδηγεῖται εἰς τὸ λουτρόν, ἐν ᾧ οἱ οἰκεῖοι τοῦ φιλοξενούντος, αἱ ὑπηρέτριαι ἰδίᾳ, φροντίζουν περὶ τῆς καθαριότητος τῶν ἐνδυμάτων αὐτοῦ κτλ.

Πολλαχοῦ ὑπάρχουν καὶ δημόσιοι ξενῶνες, προωρισμένοι διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ξένων (1,235).

Δ'. ΣΧΗΜΑΤΑ

Les Supplians aujourd'hui embrassent les genoux, et parmi les Turcs on touche quelque-fois, entre égaux, la barbe de celui qu'on veut prier; ce qui approche fort du menton (1,441).

Ἡ ἀνωτέρω συνήθεια τῶν ἱκετευόντων, ὅπως ἄπτονται τῶν γονάτων τῶν ἱκετευομένων, εἶναι γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων.¹

Ε'. ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΕΝ Τῇ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Les femmes Grecques d'aujourd'hui sont assiduellement renfermées dans leurs maisons; elles ne se montrent guere plus que ne se montraient les anciennes; les filles sortent rarement, et ne vont à l'Eglise que quand elles sont mariées (1,28).

Ce dernier usage, tout ancien qu'il est, n'est pas suivi avec la même rigueur; cependant elles ne sont pas moins resserrées qu'elles l'étoient anciennement. Elles n'oseroient pas se montrer dans la compagnie des hommes, à moins que le pere ou la mere n'y fussent présents, et ne le trouvasent bon (1,55).

Ἐνταῦθα γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς θαλαμεύσεως τῶν γυναικῶν κατὰ τὸν πρὸ τοῦ γάμου ἰδίᾳ βίον αὐτῶν. Τὸ ἔθος τοῦτο, ὅπερ ἦτο ἀρχαῖον καὶ βυζαντινόν, συνεχίζετο ἀσκούμενον κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, καὶ ἐκ λόγων ἀσφαλείας τῶν γυναικῶν ἐκ τῶν βαρβάρων Τούρκων, οἵτινες οὐχὶ σπανίως ἤρπαζον αὐτὰς ἀτιμωρητί.² Εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετέβαινον μόνον, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ ὑπανδρευθοῦν, ἐν ᾧ δὲν ἐπετρέπετο νὰ συγχρωτίζονται μετὰ τῶν ἀνδρῶν, ἐὰν δὲν παρευρίσκετο εἷς τῶν γονέων ἢ ἐὰν οἱ γονεῖς δὲν παρεῖχον πρότερον τὴν ἀδειάν των εἰς αὐτάς.

Ἐντὸς τοῦ οἴκου ἠσχολοῦντο κυρίως εἰς τὴν κεντητικὴν καὶ ἄλλα οἰκιακὰ ἔργα (1,35).

¹ Ἰδὲ *Φαῖδ. Κουκουλέ*, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. Α' II, 1948, σ. 106 - 107.

² Ἰδὲ σ. 230.

Παρά ταῦτα ἔκαμνον ἐνίοτε αἱ γυναῖκες καὶ τὰς ἐπιβαλλομένας ἐκ κοινο-
νικῶν λόγων ἐπισκέψεις (1,72-73). Ὅσακις μάλιστα εἰσερχόμενα εἰς τινα οἰκίαν
ἀπέβαλλον τὸ κάλυμμα αὐτῶν, ἦτο ἔνδειξις τῆς διαθέσεώς των νὰ παραμείνουν ἐν
αὐτῇ ἐπ' ἄρκετὸν χρόνον (1,91).

Ε'. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

α) Προίκισις.

Il y a dans l'isle de Métélin, qui est l'ancienne Lesbos, un usage bien
extraordinaire, quoiqu'il ne soit peut-être pas destitué de raison, et qui
pourroit provenir des Lesbiens. Toutes les propriétés et tous les immeubles
appartiennent aux filles, et à la fille aînée; ce qui emporte l'exhérédation
des garçons. Comme, dans le cours de mes voyages, je n'ai fait qu'aborder à
cette isle, et que je n'y ai pas fait de séjour, je n'ai pu vérifier le fait par
moi même. Mais on me l'a bien assuré, et le premier Météliniote que j'ai
questionné sur cela, m'a dit que le fait étoit vrai, que cet usage étoit très-
ancien, et que les garçons consentoient volontiers à tout céder à leurs sœurs,
pour leur procurer de meilleurs établissemens. «Ils pourroient, ajoûtoit-il,
«s'ils vouloient, réclamer la loi Turque, qui admet tous les enfans au partage
des biens paternels ou maternels; mais ceux qui voudroient ainsi se sous-
traire à la loi du pays, seroient déshonorés» (1,447 - 448).

Ἐν τοῖς ἀνωτέρω γίνεται λόγος περὶ ἐθίμου τοῦ λαϊκοῦ οἰκογενειακοῦ δι-
καίου παρὰ Λεσβίοις, καθ' ὃ ἅπανα ἡ κινητὴ καὶ ἀκίνητος περιουσία τῶν γο-
νέων ἀνήκει εἰς τὰ θήλεα τέκνα τῆς οἰκογενείας καὶ μάλιστα εἰς τὴν πρωτότοκον
κόρην ἐξ αὐτῶν τῇ προθύμῳ συγκατανεύσει τῶν ἀρρένων τέκνων, ἅτινα οὐδὲν δι-
καίωμα προβάλλουν. Ἡ συνήθεια αὕτη, ἣτις εἶναι εὐρύτερον γνωστή, ἤσκειτο
σχεδὸν ἀπαρεγκλίτως ἰδίᾳ ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου, ἔνθα ἡ θέσις τῆς πρωτο-
τόκου κόρης, *κανακαρᾶς, κανακαριᾶς, κανακάρισσας κ.ἄ.* καλουμένης, ἦτο ἰδια-
ζόντως ἐνισχυμένη ἔναντι τῶν ἄλλων τέκνων, ἅτινα ἐτίθεντο εἰς ἥσσονα μοῖραν
ἀπὸ ἀπόψεως συμμετοχῆς εἰς τὴν διανομὴν τῆς πατρικῆς περιουσίας.¹ Τὸν θε-
σμὸν τοῦτον, ὅστις καὶ πρόξενος κοινωνικῶν προβλημάτων ἠδύνατο νὰ ἀποβῆ,
ἐπολέμησεν ἡ Ἐκκλησία, διότι πολλοὶ τῶν γονέων «τὸ μέτριον καὶ φύσει δίκαιον
ἀποποιούμενοι ὑπερβασίαις δὲ ἀκρίτως καὶ παρανενομημένως χρώμενοι, καὶ ταῦτα
περὶ τὴν ἀναγκαίαν διεξαγωγὴν καὶ κυβέρνησιν τῆς τε ζωῆς αὐτῶν καὶ γνησίων αὐ-

¹ Ἴδὲ *Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου*, Νομικὰ ἔθιμα τῆς νήσου Καρπάθου τῆς Δωδεκανή-
σου, ἐν Ἀθήναις 1926, σ. 110 κ.ἑξ.

τῶν τέκνων, λύπαις καὶ βλάβαις οὐ ταῖς τυχούσαις, καὶ συμφοραῖς ἀνηκέστοις ἐθελουσίως ὑπὸ ἀβουλίας περιπίπτουσι. Μέλλοντες καὶ γὰρ ὑπανδρεῦσαι τὴν πρώ-την θυγατέρα αὐτῶν προικοδοτοῦσιν αὐτῇ κακοβούλως πάντα σχεδὸν τὰ ὑπάρ-χοντα αὐτῶν, μηδὲν ὄλως περὶ τῶν λοιπῶν αὐτῶν παιδῶν φροντίζοντες, καταλι-πεῖν καὶ ἐκείνοις τὸ ἀνήκον αὐτοῖς μέρος, ὅπερ ἔδει ἀπολαβεῖν ἐκείνους, ὡς συμ-μετόχους τῆς προγονικῆς αὐτῶν περιουσίας καὶ κληρονομίας». ¹ Ἐν τῇ ὡς ἄνω διατάξει ὀρίζεται ἀνώτατον ὄριον προικὸς τὸ ποσὸν τῶν 2.000 γροσίων. ²

β) Υἱοθεσία.

Chez les Grecs, celui qu'on doit adopter est conduit à l'Eglise par ses parens, comme celui qui adopte est accompagné des siens: ils portent l'un et l'autre un cierge allumé; l'adopté se tient debout près du sanctuaire, le père adoptif est en dehors. Le Prêtre, revêtu de ses ornemens, récite les prières d'usage, et donne la bénédiction à tous les deux. Alors l'adopté, sortant du sanctuaire, le père adoptif le reçoit dans ses bras et l'embrasse étroitement; le fils se jette à ses pieds, et, dans cette posture, le père pose son pied droit sur la derrière du col de l'enfant posterné, et déclare qu'il l'adopte pour son fils: il le relève ensuite, et l'embrasse de nouveau; l'adopté lui baise les mains et l'appelle son père. Après la Cérémonie, on dresse un acte, qui est signé par le père adoptif, par les parens et les autres témoins qui y ont assisté. Jusqu'à l'âge de quinze ans, le fils adoptif est obligé de prendre le nom du père; après cet âge, il lui est libre de conserver le sien, ou de prendre celui de la famille dans laquelle il vient d'entrer (2,129).

Après cette Prière, le père adoptif reçoit son fils au pied de l'Autel... et, en mettant le pied sur le col de l'enfant prosterné devant lui, il lui dit: «*Tu es aujourd'hui, et tu seras à l'avenir mon fils; car c'est d'aujourd'hui que je t'ai engendré*». Il le relève, et ils s'embrassent. Le Prêtre... donne encore sa bénédiction, et termine la Cérémonie, par une exhortation pathétique, qu'il adresse à ceux qui en sont l'objet, pour les engager à bien vivre ensemble, et à remplir mutuellement les devoirs de père et de fils (2,133).

J'ai dit plus haut que, lorsque l'Adoption se fait solennellement à l'Eglise, elle est suivie d'un Contrat par écrit, qui donne à l'adopté le droit d'hériter des biens du père adoptif; mais ce nouveau droit n'exclut point

¹ *Μανυήλ Ἰω. Γεδεών, Κανονικαὶ διατάξεις, τόμ. 1, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1888, σ. 70.*

² Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 71. Ἴδὲ καὶ κατωτέρω ἐν σ. 231-232.

celui qu'il conserve toujours sur la succession de ses parens légitimes. Il n'en est pas de même suivant la Jurisprudence Turque (2,133-134).

Si l'enfant est en bas âge, toute la Cérémonie consiste à la faire passer sous la chemise de la femme du père adoptif, laquelle, dans ce moment, déclare qu'elle reconnoît et adopte cet enfant, comme si elle l'avoit fait. Cet usage est généralement observé par le peuple et les habitans de la campagne, où l'on retrouve toujours les anciens usages; Quelques-uns, après la Cérémonie symbolique de la chemise, appellent le Prêtre, qui récite quelques prières; mais l'intervention du Prêtre n'y ajoûte rien, et l'on peut s'en dispenser (2,129-130).

Περὶ τῆς υἰοθεσίας καὶ τῶν συναπτομένων αὐτῇ ἐθίμων τοῦ λαοῦ διαλαμβάνει ὁ Guys ἀρκούντως λεπτομερῶς κυρίως ἐν τόμ. 2, σ. 117-148 τοῦ ἔργου του.

Κατὰ τὰς παρατιθεμένας ἀνωτέρω πληροφορίας ἡ υἰοθεσία λαμβάνει χώραν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Εἰς αὐτὴν προσέρχονται ὁ θετὸς πατὴρ μετὰ τοῦ υἰοθετηθισομένου τέκνου φέροντες ἀνημμένας λαμπάδας καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν οἰκείων αὐτῶν. Ὁ ἱερεὺς ἀναγιγνώσκει τὰς συνήθεις εὐχάς, ἀναπέμπει διαφόρους δεήσεις (πολλὰι τούτων παρατίθενται ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ἐν σ. 130-133, ἐνθ' ἄνωτ.) καὶ δίδει τὴν εὐλογίαν του εἰς τὸν ἱστάμενον πρὸ τῆς Ἀγίας Τραπέζης παῖδα ὡς καὶ εἰς τὸν ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ θετὸν πατέρα. Μετὰ ταῦτα ἐξερχόμενον τοῦ ἱεροῦ ἐναγκαλίζεται ὁ πατὴρ τὸ θετὸν τέκνον αὐτοῦ καὶ θέτων ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτοῦ, ἐν τῷ μεταξὺ κύψαντος, τὸν δεξιὸν του πόδα διαβεβαίωι τοῦτο, ὅτι τὸ κατέστησε τέκνον του. Ἐπακολουθεῖ σύνταξις ἐγγράφου ὑπογραφομένου ὑπὸ τοῦ θετοῦ πατρὸς, τῶν γονέων τοῦ υἰοθετηθέντος καὶ τῶν παρισταμένων μαρτύρων ἀποδεικτικοῦ τῆς λαβούσης χώραν υἰοθεσίας καὶ προσδιορίζοντος κυρίως τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα τοῦ υἰοθετηθέντος. Ὁ τρόπος οὗτος υἰοθεσίας, ὅστις περιβαλλόμενος θρησκευτικὸν ἔνδυμα γίνεται ἰσχυρὸς καὶ ἐπίσημος,¹ ἀποτελεῖ προφανῶς ἐξειλιγμένην μορφήν τοῦ ἐθίμου.

Ὁ λαϊκὸς καὶ πρωτόγονος τρόπος ἀσκούμενος μάλιστα κυρίως ὑπὸ ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, ὡς αὐτὸς ὁ Guys σημειοῖ, εἶναι ὁ ἐν συνεχείᾳ ἀναφερόμενος, ὅστις ἀρμόζει εἰς υἰοθετούμενα μικρὰ παιδιά. Οὗτος συνίσταται «εἰς τὸ νὰ κάμουν νὰ διέλθῃ τὸ παιδίον διὰ τοῦ ὑποκαμίσου τῆς συζύγου τοῦ υἰοθετοῦντος, ἥτις τότε ἐξηγεῖ, ὅτι ἀναγνωρίζει καὶ υἰοθετεῖ τοῦτο, ὡς ἐὰν τὸ εἶχε γεννήσει».

¹ Ὁμοίον τρόπον υἰοθεσίας ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ ἰδὲ παρὰ Δ. Λουκάτω, ἐν Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 11-12 (1958/59), σ. 42.

Τὸ οὕτως ἀσκούμενον ἔθος μαρτυρεῖται πολλαχόθεν τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, οἷον ἐκ Κρήτης καὶ Μάνης, ἀπηχεῖ δὲ ἀρχαίας ἀντιλήψεις. ¹ Ἡ διὰ τοῦ ὑποκαμί- σου διέλευσις λαμβάνει χώραν ἐνίοτε καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἄνευ ὅμως οἰασθήποτε ἄλλης τελετῆς. ² Τὰ υἱοθετούμενα τέκνα καλοῦνται ψυχοπαῖδια (1,51) ³ συγκεν- τρώνουν δ' ὅλας τὰς φροντίδας τῶν νέων γονέων των (2,125).

γ) Σύναψις ἀδελφοποιίας.

Il y a encore une Adoption en usage en Grèce, principalement parmi les gens de mer, comme ceux de Pathmos, de Mycone, de Samos, de Métélin, de Cypre, etc. C'est proprement une confraternité dans laquelle on s'adopte mutuellement pour frères, appelés *Frères de la sainte Ceinture*.⁴ Le Prêtre donne à l'Eglise, aux frères adoptifs, une ceinture venue de Jérusalem, et les bénit; ils jurent de s'aimer fidèlement, de se secourir et de ne s'abandonner jamais. Les femmes ont voulu prendre pour elles le même usage, et elles se donnent mutuellement le titre de *Sœurs*. Enfin, comme les abus s'introduisent par-tout, on a voulu introduire cet usage entre les deux sexes, pour user de toutes les facilités et des privilèges que pouvoit donner le titre de frère et de sœur. L'évidence et la multiplicité des inconvénients, n'ont pas permis à l'Eglise Grecque de tolérer ces dangereuses alliances, qu'elle a été obligée de supprimer et de défendre sévèrement (2,136-137).

Ἔοσα ἀνωτέρω ἀναφέρονται, ἀφοροῦν εἰς τὴν σύναψιν ἀδελφοποιίας τελου- μένης ὑπὸ τὴν εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας. ⁵ Τοῦτο εἶναι μεταγενεστέρα μορφή τοῦ ἐθίμου, τῆς πρώτης μορφῆς τελουμένης διὰ τῆς χρήσεως συνήθως αἵματος τῶν ἀδελφοποιουμένων κατὰ τρόπους ποικίλλοντας κατὰ τόπους καὶ χρονικὰς περιό- δους, ἐν οἷς πάντως κυριαρχεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ μαγικὴ ἐνέργεια.

¹ Ἰδὲ Δ. Λουκάτον, ἐνθ' ἀνωτ., ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

² Νικ. Γ. Χαλιορῆ, Ὑδροεῖκα λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 74.

³ Il y en a même qu'ils adoptent encore, jeunes, et qu'ils appellent filles de leur âme, (Psychopedi, Psychopela).

⁴ Ἀδελφος τῆς αγέος ζώνας, οὐ ἀδελφοπιτος.

⁵ Περὶ τοῦ ἐθίμου γενικῶς ἰδὲ Γεωργίου Μιχαηλίδου - Νουάρου, Περὶ τῆς ἀδελφοποιίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ τῷ Βυζαντίῳ, τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου (Ἐπιστημ. Ἐπε- τηρ., τόμ. ΣΤ'), Θεσσαλονίκη 1952, σ. 251-313 (περίοδος Τουρκοκρατίας καὶ ἐντεῦθεν, σ. 290 κ. ἔξ.). Ἐνταῦθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, ἢ πρόσθετος: Δημ. Α. Τοισσιπῆ, Ἀδελφοποιτοὶ τοῦ Παρνασσοῦ, Ρουμελιώτικη ἠθογραφία, Ἀθήνα 1953 καὶ Τάκη Λάπα, Ἡ ἀδελφοποιία στὴν Τουρκοκρατία, Νέα Ἐστία, τόμ. 55 (1955), σ. 357-358.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὅπερ ἀρχαίῳθεν καὶ μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων ἰδίᾳ ἐν Μάνῃ καὶ Κρήτῃ ἀπαντᾷ, ἠσκειτο ἐντονώτερον ἢ ἄλλοτε ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, ὑπαγορευόμενον εἰς τοὺς ὑποδούλους ἐκ λόγων ἀμύνης καὶ ἀλληλεγγύης κατὰ τοῦ κατακτητοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ἀπεδοκίμασε κατὰ καιροὺς τὸ ἔθιμον καὶ δὴ ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ κατὰ τῶν ἀσκούντων αὐτὸ ἱερέων καὶ ἀδελφοποιουμένων. Τὴν μῆνιν ἰδίᾳ αὐτῆς ἐπέσυρεν, ὡς καὶ ἐκ τῆς παρὰ Guys εἰδήσεως συνάγομεν, ἡ ἀδελφοποίησις μεταξὺ νέων διαφόρων φύλων, ἥτις εὐλόγους ἠδύνατο νὰ δώσῃ λαβὰς εἰς παρεξηγήσεις καὶ νὰ ἀποτελέσῃ πέτραν σκανδάλου ἀποβάλλουσα τὸν ἀρχικὸν τῆς ἀγνῶν σκοπὸν. Ἐνδεικτικὸς περὶ τούτου εἶναι στίχος παρὰ τῷ Σαχλίκῃ (Συναξ. γυναικῶν, ἔκδ. Κρουμπάχερ. στ. 1201) :

ἄλλη δι' ἀδελφοποιητὸν
ἔχει τὸν ἀγαπητηκό.¹

Ζ'. ΠΟΙΝΙΚΟΝ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Κατὰ τὸν Guys ἡ νύμφη εἰσερχομένη τὸ πρῶτον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ ὀφείλει νὰ πατήσῃ ἐπὶ τάπητος, ὅστις ἔχει τετῆ ἐπὶ κοσκίνου. Ἐὰν τὸ κόσκινον διερρηγνύετο ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς νύμφης, τοῦτο ἦτο ἀπόδειξις περὶ τοῦ ἀσπίλου αὐτῆς (1,249).²

Η'. ΠΑΙΓΝΙΑ

Λόγον ποιούμενος περὶ τῶν παιγνίων ὁ Guys παρατηρεῖ, ὅτι προτίθεται νὰ ἐξετάσῃ παίγνια οἰκιακά, ἀνδρικά, παίγνια τοῦ λαοῦ, τῶν νεανίδων καὶ τῶν παίδων (1,211). Ἡ κατάταξις αὕτη βεβαίως δὲν λαμβάνεται ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν.

On plie aussi les feuilles de roses et de pavots en forme de petites vessies pour les faire claquer sur le front, et par le bruit qu'elles font, un amoureux juge s'il est payé de retour (1,218).

Τὸ περιγραφόμενον παίγνιον, καθ' ὃ οἱ νέοι καὶ αἱ νεάνιδες παρῆγον ἤχους ἐκ τῆς προσκρούσεως ἐπὶ τοῦ μετώπου φύλλων ρόδου ἢ μήκωνος ἐμπεπλησμένων ἀέρος, μαντεύοντες ἐκ τούτων περὶ τῆς πίστεως τῶν ἀγαπητῶν τῶν προσώπων, εἶναι παραλλαγή τοῦ ἀρχαίου πλαταγωνίου, γνωστοῦ ἤδη παρὰ Θεοκρίτῳ (νῦν

¹ Ἴδὲ παρὰ Κ. Ἀμάντω, Ἐπιτίμιον κατὰ τῆς ἀδελφοποιίας, Ε.Ε.Β.Σ., τόμ Δ' (1927), σ. 283.

² Ἴδὲ τὸ ἔθιμον καὶ ἀνωτ., σ. 235. Πρβλ. καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλην. Λαογρ., Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, ἔτ. 1 (1939), σ. 120 (ἀνάτ., σ. 24).

πλαταγώνι ἢ χτυπαριές), σφζομένον δὲ πολλαχοῦ καὶ μέχρι τῆς σήμερον, ἀποβα-
λόντος ὁμως ἐσχάτως τὸν μαντικὸν σκοπὸν.¹

Les Grecs jouent beaucoup à *Pair ou non*: ils ont encore un autre jeu, fort en usage en Italie, et nommé communément la *Mourre*. Il consiste à faire deviner le nombre des doigts qu'on élève, en tenant les autres pliés dans un lieu obscur: c'est ce que les Grecs appellent *λαγχάνειν*, et les Latins, *micare* (1,214).

¹ Ἀνωτέρω περιγράφεται λάχνισμα, γνωστὸν καὶ μέχρι τοῦ νῦν, διὰ μαντεύ-
σεως τοῦ ζυγοῦ ἢ περιττοῦ ἀριθμοῦ τῶν δακτύλων τῆς χειρός.²

Les Grecs appelloient *ἀρτία* ἢ *περίτια* le jeu que nous appellons *Pair ou non* et que les Grecs modernes nomment *ξυγα* ἢ *μονα*. Ils le jouoient, comme on fait encore aujourd'hui, avec des noix, des amandes, ou des pièces d'argent... On faisoit anciennement avec les noix plusieurs jeux qui sont encore usités, a quelques petits changemens près (1,213 - 214).

Πρὸς τοῖς ἀνωτέρω χρησιμοποιοῦνται μέχρι τοῦ νῦν διὰ τὸ παίγνιον βό-
λοι, καρύδια, κάστανα κ.ἄ.³

Les jeunes filles ont encore le jeu qu'on appelloit anciennement la *tortue*. Celle qui faisoit la tortue étoit au milieu des autres, et ne bougeoit point de sa place, mais elle y mettoit celle qu'elle avoit pu saisir. Aujourd'hui, comme autrefois, les jeunes filles tournent autour de celle qui est la tortue, pour l'agacer: ce jeu s'appelloit *chelichelone*, et on disoit:

Que faites-vous au milieu de nous, Tortue, Tortue?

La Tortue répondoit: *Je fais un tissu avec la laine, et la trame de Millet*. Demande. *Et votre neveu comment est-il mort?*

Réponse. *Il est tombé de cheval dans la mer* (1,217).

¹ Ἴδὲ περὶ τούτου Δημ. Ἀ. Πειροπούλου, Θεοκρίτου εἰδύλλια ὑπὸ λαογραφικῆν ἔποσιν ἐρμηνευόμενα, Λαογρ., τόμ. 18 (1959), σ. 67 - 70, Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄνωτ., τόμ. Γ', σ. 159 καὶ Ἰωάνν. Θ. Κακριδῆ, Ἑλληνικὰ παιγνίδια, Η Μ. Ε. 1925, σ. 167. Κατὰ τὸν Guys (ἔνθ' ἄνωτ., σ. 219 - 220) ἐσφζετο καὶ ἡ παραλλαγή τῆς παιδιᾶς, καθ' ἣν παρῆγον ἤχους ἐκ τῆς ἐπικρούσεως διὰ τῆς μιᾶς χειρός φύλλων ρόδου τιθεμένων καταλλήλως, κατὰ τὸν γνωστὸν καὶ σήμερον τρόπον, ἐπὶ τῆς ἐτέρας, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν.

² Παραλλαγὴν τοῦ ἀνωτέρω ἰδὲ ἐν Δημ. Λουκοπούλου, Ποῖα παιγνίδια παίζουσι τὰ Ἑλ-
ληνόπουλα, Ἀθῆναι 1926, σ. 16.

³ Ἴδὲ Ἰωάνν. Θ. Κακριδῆν, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 170 καὶ Δημ. Λουκοπούλου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 201, ἀρ. 103.

Τὸ ἀνωτέρω παίγνιον καλούμενον *χελιχελώνη* ἐπαίζετο, ὡς πληροφορορεῖ ἡμᾶς ὁ *Guys*, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Κατὰ Πολυδεύκη (Ὅνομ. Θ', 125) «ἡ δὲ χελιχελώνη, παρθένων ἐστὶν ἡ παιδιὰ, παρόμοιόν τι ἔχουσα τῇ χύτρῳ· ἡ μὲν γὰρ ἀθήται, καὶ καλεῖται χελώνη, αἱ δὲ περιτρέχουσιν ἀνερωτῶσαι χελιχελώνη, τί ποιεῖς ἐν τῷ μέσῳ; ἡ δὲ ἀποκρίνεται ἔρια μαρῦομαι καὶ κρόκην Μιλησίαν. εἶτ' ἐκεῖναι πάλιν ἐκβοῶσιν ὁ δ' ἐκγονός σου τί ποιῶν ἀπώλετο; ἡ δὲ φησι λευκᾶν ἄφ' ἵππων εἰς θάλασσαν ἄλατο».

L'escarpolette est encore un jeu fort en usage parmi les Grecs. Les jeunes gens, et sur-tout les jeunes filles, s'en amusent beaucoup; et c'est en se balançant ensemble, dans la belle saison, que les filles, répètent alternativement les chansons qu'elles ont apprises. Les Grecs appelloient ces trémousseurs *αἰώρας* (1,215).

Αἰώρα εἶναι ἡ νῦν καλουμένη κούνια (παιδιὰ). Αὕτη δὲν εἶναι μόνον παίγνιον τῶν νέων ἀλλὰ καὶ τῶν προβεβηκότων ἔτι τὴν ἡλικίαν.¹

Le jeu des osselets est encore aujourd'hui, comme autrefois, celui des enfans (1,212).²

Ils le jouent avec de petits coquillages, et dans une boîte où chaque joueur a ses cases devant lui: ils l'appellent le *Mangala* (1,212).

Ἡ παρατιθεμένη παιδιὰ παιζομένη οὐ μόνον διὰ κογχυλίων ἀλλὰ καὶ διὰ μικρῶν λίθων, χαντρῶν κ.ἄ. ἐπὶ ὀρθογωνίου τεμαχίου ξύλου *Μάγκαλα* καλουμένου ἦτο προσφιλὴς εἰς τὰς γυναῖκας ἐνιαχοῦ τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ *Guys* δὲν ἀναφέρει τι περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν αὕτη ἐπαίζετο. Ὡς φαίνεται ὁμως ἐκ νεωτέρας περιγραφῆς ἡ παιδιὰ εἶναι ἀρκοῦντως πολὺπλοκος.³

Les Grecs jouent encore à *Colin-Maillard*, jeu très-ancien et qu'on trouve par-tout. On l'appelloit anciennement *Myinda* (μῦνδα), et on le jouoit aussi de la même façon que les Grecs modernes. On mettoit à la main de celui qui avoit les yeux bandés un pot de terre; les autres joueurs en l'agaçant le frapportoient, et crioient; *Qui a le pot?* il répondoit: *c'est moi, Midas*, et il mettoit à sa place celui qu'il pouvoit attraper (1,216-217).

Ἡ μῦνδα, νῦν πολλαχοῦ συνήθως ὡς τυφλόμυια ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ποικίλα ἀλλὰ ὀνόματα φερομένη, παίζεται πολλαχῶς παρηλλαγμένη εἰς πολλοὺς τόπους,

¹ Ἰδὲ Ἱω. Θ. *Κακριδῆν*, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 166 - 167.

² Πῶς παίζουσι σήμερον ἀστραγάλους ἰδὲ ἐνθ' ἀνωτ., σ. 169 - 170.

³ Δεπιτομερῆ περιγραφὴν ταύτης, ὡς ἐπαίζετο ἐν Βουρδουρίῳ Πισιδίας τῆς Μ. Ἀσίας ὑπὸ μόνον τῶν Ἑλλήνων, ἰδὲ ἐν περ. «Ξενοφάνης», τόμ. 4 (1906), σ. 434 - 436.

ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Ἡ παρατιθεμένη παιδιὰ ἀποτελεῖ μίαν μόνον παραλλαγὴν.¹

Anciennement, comme aujourd'hui, on traçoit un cercle sur une grande table, ou sur le plancher; et, pour gagner, il falloit, d'une assez grande distance, jeter un dé ou un petit palet au milieu du cercle. Quelquefois on y mettoit une caïlle, et celui qui en frappant avec le doigt seulement, la faisoit sortir du cercle, de manière que l'oiseau en passât le bord, soit en reculant, ou du bout des aïles qu'il étendoit, avoit gagné. Aujourd'hui on attache à un piquet une caïlle ou un autre oiseau; celui qui doit lui porter le coup, a les yeux bandés; on lui fait faire vingt ou trente pas en partant du cercle, il revient sur la même ligne, et s'il frappe la caïlle avec le bâton qu'il tien a la main, il est vainqueur: chaque joueur fait à son tour le même exercice, et le jeu dure assez long-tems (1,216).

Τῆς παρατιθεμένης λίαν διαφερούσης παιδιᾶς δὲν ἠδυνήθην ἄλλοθεν νὰ διαπιστώσω τὴν ὑπαρξιν μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ.

Le *Clochepiéd*, auquel les Grecs s'exercent encore, pour voir à qui ira le plus loin, s'appelloit ἀσκωχίασμος (1,218).

Ἡ ὑπὸ τοῦ Guys ἀναφερομένη παιδιὰ ἀποτελεῖ μίαν τῶν τριῶν παραλλαγῶν τοῦ ἀσκωχιασμοῦ, οὐχὶ ἀσκωχιάσμου, ὃν μνημονεύει ὁ Πολυδεύκης (Ὄνομ. Θ', 121). Καὶ αἱ τρεῖς ἀρχαῖαι παραλλαγαὶ τοῦ παιγνίου διεσώθησαν μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ ποικίλα ὀνόματα.²

Περὶ τῆς ἀρχαίας παιδιᾶς, διασωθείσης ὡς παρατίθεται ἀνωτέρω, ἀναγράφεται παρὰ Πολυδεύκει (ἐνθ' ἀνωτ.): «Ὁ δ' ἀσκωχιασμός τοῦ ἐτέρου ποδὸς αἰωρουμένου κατὰ μόνου τοῦ ἐτέρου πηδᾶν ἐποίει, ὅπερ ἀσκωχιάζειν ὀνόμαζον, ἤτοι εἰς μῆκος ἠμιλλῶντο...»

Les jeunes filles, en Grece, ont entre elles un jeu qui consiste à se donner des baisers sur les yeux en se prenant par les oreilles. Ce baiser tendre et affectueux est très-ancien (On l'appelloit χύτρα, et le jeu χυτρίνδα)³ (1,57-58).

Τέλος παίγνιον τι τῶν δαδούχων κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ γάμου θὰ ἦτο καὶ τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Guys ἐν 1,218.⁴

¹ Παραλλαγὰς αὐτῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἰδὲ προχειρῶς παρὰ Ἰω. Θ. Κακριδῆ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 173-174. Ἴδὲ καὶ παρὰ Δημ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 163-165, νεωτέρας παραλλαγὰς τῆς παιδιᾶς.

² Ἴδὲ περὶ τούτων Ἰω. Θ. Κακριδῆ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 172-173.

³ Παραλλαγὰς διαφόρους τῆς παιδιᾶς ἰδὲ παρὰ Ἰω. Θ. Κακριδῆ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 174-175.

⁴ Ἴδὲ ἀνωτ., σ. 234.

Informations laographiques du voyageur français Guys

De l'oeuvre du voyageur français du 18ème siècle Pierre Augustin de Guys (Voyage littéraire de la Grèce, ou lettres sur les Grecs, anciens et modernes, avec un parallèle de leurs moeurs, a Paris MDCCLXXXIII) l'auteur choisit les informations relatives à la civilisation populaire grecque, que Guys a publiées dans l'oeuvre mentionnée ci-dessus (vol. 1-2). Ces remarques et informations se rapportent aux diverses manifestations de la vie populaire de cette époque, comme à la vie matérielle, sociale et spirituelle.

L'auteur les divise en catégories, les commente, puis les compare avec des témoignages plus anciens ou des informations d'aujourd'hui. De cette manière l'expansion géographique est mieux marquée et les informations sont mieux comprises.

